

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

**A tévedés (*error*) szabályozása a
pandektarendszerben**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024/december/10

Nyilatkozat

A dolgozat szerzőjelént kijelentem, hogy a dolgozat készítése során, a dolgozat érdemi tartalmát illetően nem használtam mesterséges intelligenciát.

2024. december 10.

Tartalomjegyzék:

I.	Témaválasztás indokolása:	3
II.	Történeti előzmények- az <i>error</i> mint jogintézmény a római jogban:	5
1.	Ulpianus gondolatai a tévedésről:	10
III.	A tévedés dogmatikájának kialakulása a római jog továbbélése során:	12
IV.	A német területek magánjogtudományának fejlődése:	14
1.	Fejlődés a pandektisztika irányzatának megjelenéséig:	14
2.	A pandektisztika:.....	16
V.	Fogalmi tisztázás, különös tekintettel az érvénytelenség és semmisség (<i>Unwirksamkeit und Nichtigkeit</i>) tükrében:.....	18
VI.	<i>Willenstheorie</i> és <i>Deklarationstheorie</i> , különösképpen Savigny és Jhering alapján: 22	
VII.	A BGB szabályozása:	27
1.	A tévedés helye BGB rendszertani felépítésében:	27
2.	Az egyes törvényszakaszok elemzése:.....	29
VIII.	Összegezés:	33
	Forrás- és Irodalomjegyzék:	34

I. Témaválasztás indokolása:

A tévedés (*error*) egy olyan akarathiba, amely befolyásolja az adott jogügylet érvényességét a mai európai jogrendszerekben, megtámadhatóságot biztosít a szerződésben résztvevő felek számára. A tudományos berkekben elfogadott álláspont szerint a tévedés a római jogban kizárja a felek közötti akaratmegegyezést, ha a tévedés lényeges, ténybeli és menthető.¹ A tévedés tehát az európai polgári jogok alapját képező római jogban igen fontos akarathibaként szerepel, és az így létrejött jogügylet semmis.² A magánjogi tárgyú kutatások ritkán tárgyalt kérdése, pedig a polgári jog hosszú múltra visszatekintő intézményéről van szó, illetve maga a pandektisztika egyik kiemelkedő területe volt a tévedés mibenléte, és a hozzá fűződő joghatások kérdése. Ahhoz azonban, hogy érdemben foglalkozni tudjunk a tévedés problematikájával, szükséges elsőként meghatároznunk annak tartalmát. A tévedés nem érthető meg a semmisség, érvényesség, hatályosság fogalmainak rendszerbe helyezése nélkül. Ezért fontosnak tartom, hogy ezen fogalmakat mélyebben elemezzem dolgozatomban; és hogy történetileg megfelelő dogmatikai, kifejezésbeli keretbe tudjam helyezni az *error* fogalmát.

Az OTDK dolgozatomban célja ezen kívül továbbá még az, hogy röviden bemutassam a tévedés intézményének a német magánjogi kodifikációjára hogyan hatottak a római jog tradíciói, illetve a pandektisztika eredményei. Elsősorban azt szeretném vizsgálni, hogy az 1900-ban hatályba lépett Német Polgári Törvénykönyv (*Bürgerliches Gesetzbuch*) hogyan tükrözi vissza a pandektisztika korának a tévedésre vonatkozó tanait. Ahhoz, hogy megérthessük a tévedés szabályozását a pandektajogban, különösképpen a német BGB-ben, feltétlenül szükséges, hogy kitérjünk a római jogi előzményekre; valamint a római jog továbbélésére, és a *Naturrecht*re (természetjog) gyakorolt hatására. A pandektisztika előzménye azonban nem érthető meg a német területek magánjogi rendszereivel való behatóbb foglalkozás nélkül,³ ugyanúgy, ahogyan a BGB sem ismerhető meg a pandekta-előzmények ismeretének a hiányában. Valójában ezen jogintézmény bemutatása történetiségében akkor lenne teljes, ha a római jog

---

¹ Benedek–Pókecz 2024. 282. p. Fontos megemlíteni, hiszen a későbbi német magánjogtudományban is általánosan elismerést nyer, hogy a jogban való tévedés (*ignorantia iuris*) csupán bizonyos esetekben veendő figyelembe. Ennek extrém példája a magyar Ptk. (2013. évi V. törvény) mely értelmében megszűnt a jogban való tévedésre való hivatkozás. Menyhárt 2015. 270–271. p.

² Azonban a semmisségi kategória tényét illetően a pandektisztika képviselői körében nem volt egyetértés, és a megtámadhatóság kategóriáját tartották inkább érvényesnek a tévedésre vonatkozóan (Dernburg). Pólay 1976. 62. p. Kiemelendő még, amint később kitérek rá, hogy a tévedés folytán létrejött jognyilatkozat teljes semmisségét egyik kontinentális jogrendszer követő állam sem ismer el teljes hatállyal, hiszen ez jogdogmatikai zavart okozna.

³ Jelen dolgozatomban prioritás az, hogy írásom a *Reichskammergerichtsordnung*tól (1495) kezdve a német területek magánjogát röviden áttekintse, kiemelve a római jog szerepét, és egyúttal bemutatva a német magánjogtudomány kialakulását, amennyiben ez szükséges az *error* megismeréséhez, és a pandektajogban elfoglalt helyéhez.

továbbélésétől (a glosszátorok fogalomalkotó, illetve disztingváló tevékenységétől) részletesen tárgyalnám az *error*-t, kitérve annak gyakorlati kérdéseire is. Jelen dolgozatomban a fő hangsúly azonban elsősorban annak a bemutatása, hogy a német polgárjogi gondolkodásra miképpen hatottak a különböző jogtudósi elméletek.⁴

Tehát elsősorban szellemtörténetileg kívánom bemutatni az *error* fejlődését egészen a BGB megszületéséig. Mindazonáltal a gyakorlati szempontokat is be kívánom mutatni jogi jellegű példákon keresztül, hiszen az *error* mibenlétének az esszenciája is csak a gyakorlati megvalósulás függvényében lehet releváns az elmélet számára.⁵ Jelen munkám céljai között szerepel, hogy bemutassam a pandektisztika főbb képviselőinek nézeteit, és a jelentősebb tudományos elméletek közötti vitákat elemezzem. A BGB *Irrtummal*⁶ foglalkozó passzusainak ismertetése, valamint a fogalmi tisztázás a főbb kérdéskörök tekintetében⁷ szintén kiemelendő cél számomra.

Munkám dogmatikatörténeti jellegű, nagy hangsúlyt fektetek a különböző jogtudósi elméletekre, és elemzem az elméletek folytán materializálódott formában megjelenő fogalmakat. Ezért dolgozatom dogmatikus megközelítésű,⁸ a fentebb említett gyakorlati példák az elméleti megértést segítik. Továbbá a hermeneutika módszerével vizsgálom a tárgyalt jogintézmény történeti korszakait, illetve szemantikalilag értelmezem a különböző idevágó fogalmakat. A komparatív módszert is használok, amennyiben a római jogi tételeket vetem össze a kodifikált német joggal.⁹

Jelen dolgozat tehát ezen jogintézményt a maga történetiségében vizsgálja, hogy jobban meg lehessen érteni azt, milyen jogi jellegű evolúción ment keresztül a tévedés. A dolgozatom fókusza a német magánjogi szabályozás, azonban az antik előzmények bemutatása hangsúlyos szerepet játszik. Ennek elsősorban az az oka, hogy dolgozatom specifikusan csupán az *errorral*

---

⁴ Ehhez hozzátartozik természetesen a római jogi tradíciók bemutatása, mely az elméleti alapot adta a tudományos gondolkodásnak.

⁵ Ezen tézisem alátámasztandó, ugyan a jogdogmatika feladata a distinkcióképzés, a fogalmi rendszerezés elősegítése, amely elsősorban rendszertani áttekintést szolgál. Mindazonáltal fontos kiemelni, hogy a fogalmi elhatárolás (esetleg új fogalmak alkotása a joggyakorlat divergálása, illetve radikálisan új élethelyzetek kialakulása folytán) a bírói jogalkalmazás számára nyújtja a legnagyobb támpontot, amennyiben adott jogi jellegű szituációra az egzakt fogalmakat alkalmazni lehet, ezáltal közvetetten hozzájárulva a jogbiztonság megvalósításához. Tóth J. 2021. 71–74. p.

⁶ Tévedés (német).

⁷ Elsősorban az érvényességhez, illetve a hatályossághoz köthető institucionalista és normativista felfogások tekintetében. Amint az előző oldalon említettem, lényeges ezen kérdéskörök tárgyalása, valamint a szakmai nézeteltéréseket is kitűnően lehet szemléltetni ezen példákkal.

⁸ Lásd részletesebben: Jakab–Menyhárd 2015. 26–47. p. Dolgozatom rokonítható a *Begriffsjurisprudenz* (fogalomalkotó jogtudomány) elméleti gyakorlatával, hiszen a jog térréumában használt fogalmak különböző jelentésváltozatainak, azok zárt, logikus rendszerben való elhelyezése központi fókusza munkámnak.

⁹ Stipta 2015. 391–394. p; Szabó 2005. 45–49. p.

foglalkozik, aminek a jogirodalma véleményem szerint a római jogra vonatkozólag érdekesebb, és relevánsabb; mint a középkori jogi tradíciók mélyreható elemzése a tévedés kapcsán. Az egész dolgozatomban végig vonuló alaptézisem az, hogy a BGB szabályozásának és dogmatikai előzményeinek az ismerete az *error* tekintetében különösen fontos ahhoz, hogy a közép-európai magánjogi jogrendszereket mélyebben megérthessük.

II. Történeti előzmények- az *error* mint jogintézmény a római jogban:

A tévedés tekintetében kiemelendő, hogy olyan jogintézményről beszélünk, amelynek alapjait a római *praetori* jogalkotás,¹⁰ illetve a *iurisprudentia* fektetette le. Ezen jogintézmény eredeti tartalmát megőrizve, mint a szerződés érvényességét befolyásoló akarathiba, szinte az összes európai magánjogi törvénykönyvben elismerést nyer. Azonban fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a római jogtudomány nem alkalmazott egyértelmű distinkciókat, és az esetek többségében egységes fogalomhasználat sem alakult ki. A római jog fontos eleme, hogy kazuisztikus, azaz esetről-esetre megállapított tételekből áll össze, és az összefüggő esetek vizsgálatával, összevetésével fedeztek fel hasonlóságokat a római jogtudósok. Ezek alapján kerülhetett sor bizonyos jogintézmények tipizálására, azonban az esetjelleg mindvégig meghatározó eleme volt a római jognak; szemben a mai kontinentális jogrendszerű államokban uralkodó elvvel, miszerint a kodifikált magánjogi elvek képezik a jogrendszer alapjait.¹¹ A görög filozófia meghozta magával a rendszerezés iránti igényt, így ezen filozófia áramlatnak fontos hatása volt arra nézve, hogy mind a mai napig a római jog fontos elem az európai magánjog számára.¹²

A római jog kezdetben (archaikus jog kora) nem ismerte el azt, hogy az érvényesen megkötött szerződést bármilyen ok alapján érvénytelennek, netalántán semmisnek lehessen tekinteni.¹³ Ez a formatiszteletből adódott, amely számos kezdetleges jogrendszerben megfigyelhető.¹⁴ Ebbe

---

¹⁰ Azonban a *praetori* jogalkotás mögött is a jogtudósi állásfoglalások húzódnak meg a legtöbb esetben, ezért is általános az a tézis, hogy a római jog jelentős részben jogtudósok által alkotott jog. Ennyiben tehát rokonítható a német polgári joggal, hiszen az is jogtudósok alkotta jog (*Professorenrecht*).

¹¹ Ezen tekintetben a korabeli római jog rokonítható bizonyos mértékig az angolszász jogrendszert követő államokéval, hiszen az esetjog kiemelkedő szerepe mindkét jogrendszerben nyomon követhető.

¹² Ugyan a görög filozófia hatása nem alábecsülendő, különös tekintettel a rendszeralkotás terén; nem szabad elfelejteni azt a szempontot, hogy ezen fogalmakat általános, minden adott, hasonló élethelyzetre kiterjedő jelleggel csupán a középkortól alkalmazták. Mindazonáltal a jogtudósi fogalmak alkották glosszatori nyelvezet alapját, így véleményem szerint immanensen az antik *iurisprudentiában* is általánosabb igényre tarthattak szert ezen fogalmi kategóriák.

¹³ A XII táblás törvények utántól, bizonyos jogtudósi megállapítások szerint már a preklasszikus jogtól kezdődően beszélhetünk arról, hogy a jog figyelembe vette az akarathibákat.

¹⁴ Weiss 1969. 138. p. Véleményem szerint a formatisztelet mágikus-vallási alapon nyugszik elsősorban, és a későbbi korokban tapasztalt formakényszer enyhülése gazdasági okok végett következett be. Azonban a *stipulatio* jogintézménye továbbélt, ami bizonyíték arra, hogy történeti léptékben mérve lassan következett be a

a problémakörbe tartoztak a tréfából megkötött szerződések, a színpadi *stipulatio*k, illetve a színlelt nyilatkozatok.¹⁵ A kényszer, fenyegetés ellen is ekkor jöttek létre jogi jellegű biztosítékok. A színházakban előadott pl. *in iure cessio*k nem voltak teljesértékű jogügyletek, hiszen egyértelműen hiányzott a felek részéről az erre irányuló akarat. Kaser szerint ilyenkor „*voltaképpen nem maga a forma, hanem csak a képmása megy végbe*”¹⁶. A színlelt jogügyletek esetében ugyanakkor más volt a helyzet a jogrendszer nem tagadta meg tőlük sokáig a kívánt joghatást.¹⁷ A tévedés ugyanakkor semmissé tette az adott ügyletet, és kialakításában jelentős szerepet játszott a *praetori* jog.

Kiemelendő, hogy a formakényszer ugyan csökkent a római jog tekintetében a posztklasszikus kor felé haladva, de a formakényszert kívánó szerződéstípusok (pl.: *stipulatio*) bizonyító ereje nagyobb volt a formakényszert nem kívánó szerződéstípusokéhoz képest.¹⁸ Tehát a belső pszichikai kapcsolat vizsgálatára nem volt mód, az „*uti lingua nuncupassit, ita ius esto*”¹⁹ elve érvényesült, tehát ha már a megfelelő formaságok között megkötötték a szerződést, akkor azt nem lehetett megtámadni. Ez a *praetori* jogalkotás következtében fellazult, és a vitás helyzetekre való tekintettel, valamint a gazdasági környezet bonyolultabbá válásával, differenciálódásával a belső pszichikai kapcsolat ténye is nagyobb elismerést nyert.²⁰

Tradicionalisan a római jogban, a jogtudósi és a *praetori* jogfejlesztő tevékenység eredményeképpen megkülönböztetünk *error facti*, illetve *error iurist* ²¹a tekintetben, hogy a szerződést megkötő felek tudati viszonya milyen jellegű tényekre irányul.²² Az *error facti* jelenti a ténybeli tévedést, amely érintheti a szerződést megkötő másik fél személyét, a szerződés tárgyát, minőségét, tehát magára a szerződés megkötését gátló belső tényezőkre helyezi a hangsúlyt. Ezzel szemben az *error iuris* a jogban való tévedést jelenti, amely a jog ismeretének a hiányát fogalmazza meg, amely bizonyos személyi körtől eltekintve nem

---

formatisztalet áthágása; hiszen több szerződéskötési forma létezett egymással párhuzamosan a klasszikus kortól kezdve Rómában.

¹⁵ Weiss 1969. 141. p.

¹⁶ Uo.

¹⁷ A formakényszer végett a forgalmi élet megkönnyítése céljából a rómaiak előszeretettel alkalmaztak bizonyos formulákat olyan esetekben, amikor az nem idézhette volna elő jogilag a kívánt eredményt.

¹⁸ Siklósi 2020. 1364. p.

¹⁹ Földi–Hamza 2024. 482. p. (XII táblás törvény, 6, 1).

²⁰ Ez kezdetben a színpadi előadások alkalmával tett jognyilatkozatokra, illetve a játékból, tréfából kötött szerződések következtében alakult ki; majd a gazdasági rendszer követelményeihez igazodva a rugalmas római jog képes volt hatékonyan adaptálódni, azaz a belső akarat viszonyt is figyelembe venni. Max Kaser osztrák jogtudós véleménye, melyet ezen oldalon ismertettem, kitűnően kifejezi ezen jogi jellegű problémát.

²¹ Részletesebben lásd: Vécsey 1898. 61. p.

²² Siklósi 2020. 1359. p.

befolyásolja az adott jogügylet érvényességét.²³ Paulus megfogalmazása kiválóan szemlélteti az *error iuris*, illetve az *error facti* közti különbséget: „*Regula est iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti vero ignorantiam non nocere*”²⁴. Tehát a jog nemtudása árt, a tény nemtudása ezzel szemben nem árt. Ezen megfogalmazás a kötelezetti oldalról szemléli a jogviszonyt, hiszen *ignorantia iuris* esetében kell teljesítenie az adott személynek, míg *error facti* esetében nem. Azonban fontos kitérni arra, hogy az *error facti* is csak két körülmény együttes fennállása esetén alkalmazható (lévén, hogy az akarathiba lényeges, és menthető).²⁵ Lényeges tévedésnek minősül az olyan tényezőkben való tévedés, amely befolyásolja a szerződés érvényességét. Így például a személyben, vagy a jogcímében való tévedés lényegesnek minősül, hiszen a szerződés tartalmára ténylegesen hatást gyakorol. Ezzel szemben például csak a névben (*error in nomine*), illetve az adott dolog minőségében való tévedés (*error in qualitate*) nem eredményezi a szerződés érvénytelenségét, hiszen a jogügylet szempontjából ezen tényezők irrelevánsnak minősíthetők. Fontos tényező, hogy a tévedésnek ezen felül menthetőnek is kell lennie, tehát a szerződést kötő felek nem lehetnek súlyos gondatlanságban,²⁶ ezt fejezi ki a *tolerabilis error*.²⁷

Az *error facti* jogkövetkezményeire való tekintettel tradicionálisan három, viszont a mai tudományos kutatások fényében négy féle felosztás lehetséges.²⁸ 1.) Az egyik esetben maga a jogügylet végbe sem megy, azaz semmis, hiszen magában a jogügyletben tévednek a felek, amely kizárja bármilyen joghatások kiváltását. Tipikus esete ennek az *error in negotio*, amikor például az egyik fél ajándékozásra, a másik fél adásvételre gondolt. 2.) A felek nem magában a jogügylet jogcímében, hanem a jogügylet tárgyára vonatkozóan tévedtek, ami magával hozza a szerződés érvénytelenségét. Csakis akkor lehet érvénytelen a szerződés, hogyha az előbbieken említett két feltétel teljesül (*iustus et tolerabilis error*). Ilyen eset például az *error in persona*, vagy az *error in materia* és az *error in substantia*. Az *error in substantia* kérdésköre volt a legáltalánosabb a római jogban, így kiemelten érdemes foglalkozni ezen témakörrel.

---

²³ A római jog a földművesek (*rusticusok*), *minorok*, nők, illetve a távollévő katonák esetében a jogügylet érvényességét befolyásoló tényezőként fogadta el az *ignorantia iurist*, hiszen társadalmi, illetve egyéb körülményekre való tekintettel ezen személyi körök tagjai nem tudták megismerni teljeskörűen a hatályos jogi szabályozást; így nem volt tőlük elvárható az, hogy naprakész ismeretekkel rendelkezzenek jogi kérdésekben. Siklósi 2020. 1358–1360. p.

²⁴ Paul. D. 22. 6. 9.

²⁵ Mai szóhasználatlál élve konjunktív feltétel.

²⁶ A jogrendszer már az antik Rómában is rögzítette azt az alapvető követelményt, hogy felróhatóság tekintetében a hanyag, nem kellően tájékozott embert nem illethetik meg mindazon jogi jellegű kiváltságok; amik a jóhiszeműen, és a kellő gondosság tanúsításával jártak el az adott jogügylet tekintetében. A gazdasági környezethez is igazodva a forgalom biztonságát szolgálta ezen követelmény véleményem szerint.

²⁷ Földi–Hamza 2024. 483. p.

²⁸ Siklósi 2020. 1358. p.

3.) A szerződés nem eredményezi a jogügylet érvénytelenségét sem, azonban a jog számára nem közömbös a tévedés mivolta. Ilyen esetben az ok-okozati tényezők megállapításával az arra jogosult kártérítési igényt érvényesíthet például az *error in qualitate* esetében. Ezen tévedési alakzat különlegessége, hogy bár ugyanabban a dologban, szolgáltatásban egyeztek meg a felek, de annak a minősége kifogásolható, eltér a gazdasági forgalomban megszokott nívótól (pl.: színarany értéktárgy helyett ötvözetet szolgáltatott az eladó a vevőnek). Ilyenkor a római jog azonban tekintettel van a sértett érdekeire, hiszen ellenkező esetben a forgalom biztonsága nem lenne teljes. 4.) A jogügylet érvényességét nem érinti a tévedés, mindazonáltal még kártérítési igény sem érvényesíthető például az *error in nomine* esetében, hiszen a felek megegyeztek az adott szolgáltatásban, dologban, annak a neve viszont szubjektív tényező, melyre semmilyen megtámadhatósági alakzatot nem biztosít a jog.

A római jogtudomány Paulusnak köszönhetően azzal a kérdéssel is foglalkozott, hogy a német pandektisztikában később *Inhaltsirrtum*nak nevezett tévedési kategória milyen esetekben vonja meg a jogügylettől az érvényességet.

„Sed facti ignorantia ita demum cuique non nocet, si non ei summa negligentia obiciatur: quid enim si omnes in civitate sciant, quod ille solus ignorat? Et recte Labeo definit scientiam neque curiosissimi neque negligentissimi hominis accipiendam, verum eius, qui cum eam rem ut, diligenter inquirendo notam habere possit.”²⁹

Paulus ezen részletben kijelenti, hogy a súlyos gondatlanságból származó tévedést a jogrendszer nem szankcionálja, hiszen a közönséges embertől is elvárható gondosságot is elmulasztotta az illető. Ezt egy egyszerű példával szemlélteti az idézett részben, miszerint amiről az egész *civitas* tud, arról tudnia kell a szerződést kötő feleknek is. Labeo alapján rögzíti azon elvárást, miszerint aki jogügyletet köt, annak illik megismernie annak tárgyát, illetve azokat az elvárásokat, amelyeket a jogrendszer támaszt a szerződés érvényessége kapcsán. Tehát lényegében a jogbiztonság elvét fogalmazták ezen jogtudósok meg, mivel a jog gyakorlása nem lehet önkényes, és figyelemmel kell lennie az osztársadalmi igényekre.³⁰

---

²⁹ Paul. D. 22.6.9.2.

³⁰ Ennek azért van jelentősége, mert a német polgári jogalkotás a társadalom érdekeit vette figyelembe, azaz gátját állta az önkényes jogérvényesítésnek.

Azonban olyan esetekről is szól a római jogtudomány, amikor a szerződés kapcsán nem beszélhetünk súlyos akarathibáról,³¹ illetve a felek nem mulasztották el az elvárt gondosságot. Ilyen kisebb jelentőségű esetekben, mint például csupán a névben való tévedésben, mely nem érinti lényegesen a szerződés tartalmát, szabály szerint megmarad az eredeti szerződés érvényessége. Ulpianus megfogalmazásában:

*„Plane si in nomine dissentiamus, verum de corpore constet, nulla dubitatio est, quin valeat emptio et venditio: nihil enim facit error nominis, cum de corpore constat.”*³²

Tehát az *error in nomine* sok más esethez hasonlóan kívül esik a jog terrénumán, hiszen a megkötött jogügylet lényegtelen részeinek jogrendszer általi szankcionálása megbénítaná a gazdasági életet, és nem lenne képes a jogbiztonságot. Ellenben az *error in corpore* az esetek többségében olyan indok, amely alapján a szerződés nem lesz képes a kívánt joghatásokat kiváltani.³³

Érdemes kitérni arra, hogy a tévedésen belül csakis a nyilatkozási tévedés vehető számításba, hiszen ebben az esetben objektív mércével mérve más nyilatkozatot tettek a felek, mint amelyet eredetileg tenni szándékoztak. A motivációs tévedés esete nem hozza magával a szerződés érvénytelenségét,³⁴ hiszen olyan szubjektív belső viszonyt tenne peresíthetővé a jog, amely veszélyeztetné a kialakult társadalmi, illetve kereskedelmi viszonyokat. Mindazonáltal hamis tényközlés, megtévesztés esetében (*dolus malus*) már nem motivációs kérdésről beszélhetünk, ezen esetben kártérítési igénnyel léphet fel a sértett fél.³⁵

Összességében megállapítható, hogy a római jog fejlett rendszerét dolgozta ki a tévedési alakzatoknak, és csakis olyan esetekben volt lehetőség a sértett fél részéről érdekérvényesítésnek; amennyiben objektív mércével mérve, ha precedenst eredményezne a jog általi el nem ismertsége, az megbénítaná a gazdasági jellegű interperszonális jogi jellegű kapcsolatokat.

---

³¹ Zlinszky 1888. 125–130. p. Az akarat lényeges dogmatikai elhatárolása tekintetében fontos az, hogy mennyire volt tudatos a nyilatkozatot tevő fél akarata, és hogy szociopolitikailag mennyire igazolható, azaz essentialis maga az esetleges hiba.

³² Ulp. D. 18.1.9.1.

³³ Wolf 1960. 23-30. p.

³⁴ Például a vevő azért vásárolta meg az adott ekét, hogy azzal felszántsa a telkét, azonban a telek minőségéből adódóan a megvásárolt ekével nem lehet megfelelő minőségben szántani. Ekkor felmerül a kérdés, hogy a vevő megfelelő gondossággal választotta-e ki az ekét, illetve kiemелendő, hogy magában a motivációban tévedett a fél, ilyen esetben a jog nem biztosít védelmet a vevőnek.

³⁵ Uo.

1. Ulpianus gondolatai a tévedésről:

Ahhoz, hogy jobban megérthessük a tévedési alakzatokat, szükséges pár jogi példát bemutatni, amelyek kézzelfoghatóbbá teszik az eddig ismertetett passzusokat; illetve ezáltal megismerhetjük a római jogászok logikáját, gondolkodásmódját. Ulpianus lényegre törően kiemelte, hogy „*Non videtur qui errant consentire*”,³⁶ tehát akik tévedésben vannak, nem értenek egyet. Ez az a zsinórmérték, amely tekintetében érdemes vizsgálni a jogeseteket, illetőleg kiterjesztően értelmezve az idézetet, kiszűrni azon lényeges pontokat, amelyek érvénytelenné tehetik az adott jogügyletet.

Az *error in substantia* kérdésköréből érdemes megemlíteni az Ulpianus által jegyzett híres jogi példát.

„A következő a kérdés, hogy vajon van-e eladás abban az esetben, ha a dolog valójában nincsen tévedés, de a tulajdonságában van: tegyük fel, hogy az ecet borként lett eladva, a réz aranyként vagy ólomként, vagy valami hasonló az ezüsthöz ezüstként. Marcellus szerint ilyenkor létrejött az adásvétel, hiszen magában a dologban megállapodtak a felek. A bor esetében egyetértének, hiszen a lényeg ugyanaz, vagyis hogy a bor megsavanyodott. De ha nem megsavanyodott bor, hanem ecet volt kezdetektől, akkor egy adott dolog lett más dologként eladva. A többi esetben azonban nincsen adásvétel, hiszen tévedés áll fenn a dolog anyaga tekintetében.”³⁷

Ezen eset rávilágít arra, hogy a korabeli jogtudósok hogyan vélekedtek az *error in substantiá*ról. Világos, hogy nem a megnevezett dologban tévedtek a felek, hanem annak összetételére vonatkozólag, pl. rezes aranyként adtak el, ezüsthöz külsőleg hasonló dolgot ezüstként, illetve ecetet borként.

Marcellus *Digestájának* hatodik könyvében amellet érvelt, hogy az így létrejött jogügylet érvényes, hiszen magában a nevezett dologban egyezség született. Azonban Ulpianus már az akarati oldalt helyezi előtérbe, és szerinte mivel a tévedés a dolog lényeges tulajdonságára vonatkozik, ezért az előbb említett esetekben érvénytelen a megkötött jogügylet.³⁸ Ugyanakkor a bor és az ecet esetében amellet érvelt, hogy a létrejött szerződés érvényes. Köztudott volt

---

³⁶ Ulp. D. 50, 17, 116, 2.

³⁷ Ulp. D. 18. 1. 9. 2. Latinból fordítva A kérdésről részletesebben lásd: Jakab 2015.

³⁸ Másképpen fogalmazva a tévedés olyan mértékű, amely a helyes tények ismeretében a felek akármelyikét olyan helyzetbe hozta volna, aminek ismeretében nem kötötték volna meg a szerződést. Ezen elvet vallották később a pandektajogtudomány művelői.

ugyanis, hogy a bor hosszú idő után, kémiai reakciók következtében képes ecetté átalakulni.³⁹ A forgalmi életben nem várható el, hogy az eladó az összes eladni kívánt borát átnézze, ezért az ecetté alakulás *vis maiorként* értékelhető, amely kizárja az eladó felelősségét a kérdésben. Tehát ebben az esetben a létrejött jogügylet érvényes, a vevő viseli a kockázatát annak, hogy a bor ecetté alakult. Ugyanakkor szerződésszegésként értékelhető, ha már kezdettől fogva ecetet adtak el, mint bort, ilyenkor az eladó megtévesztette a vevőt, ami a vevő részéről megtámadhatóságot biztosított; és az eladó adott esetben megtévesztés jogcímén volt felelősségre vonható.⁴⁰

Azonban az *error in substantia* kérdéskörét Ulpianus is megszorítóan értelmezte, csakis abban az esetben lehetett ilyen tévedésre hivatkozni, ha teljesen más anyagból állott a megvásárolt dolog. Ha az adott dolog tartalmazta akár kismértékben is a vásárolni kívánt tárgy materiáját, akkor már nem *error in substantiáról*, hanem *error in qualitatéról* beszélhetünk. Így csupán kártérítést igényelhetett ilyen jogcímen a károsult. Igaz volt ez olyan radikális esetekben is, amikor a karkötő aranyozott volt: „*narn si inauratum aliquid sit, licet ego aureum putem, valet venditio*”.⁴¹

További érdekesség a *substantiához* kapcsolódóan, hogy a rabszolgák tekintetében hogyan volt érvényesíthető ezen tévedési alakzat. A rabszolgák egy *substantiából* állnak, hús-vér emberek, mindazonáltal bizonyos tényezőkben való tévedés a szerződés érvénytelenségét eredményezi. Szintén Ulpianus jegyezte, hogy:

„*Quod si ego me virginem emere putarem, cum esset iam mulier, emptio valebit: in sexu enim non est erratum. Ceterum si ego mulierem venderem, tu puerem emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emptio, nulla venditio est.*”⁴²

Tehát ha a vevő szűz rabszolganőt kívánt venni, azonban később megbizonyosodott róla, hogy nem volt az, az nem folyásolja be a jogügylet érvényességét. A vevő felelőssége lett volna meggyőződnie a vásárolt „áru” minőségéről, így a később felfedezett hiba ellenére is érvényes a szerződés. Az ilyen esetekben való tévedés az *error in qualitatéval* rokonítható, és nem tekinthető lényeges tévedésnek. Mindazonáltal, ha a rabszolga nemében tévedett a vevő, annak ellenére, hogy ugyanarról a „*substantiáról*” beszélünk; a férfi-nő különbségtétel elegendő indok

---

³⁹ Zimmermann 1996. 594. p.

⁴⁰ Uo. 595. p.

⁴¹ Ulp. D. 18. 1. 4.

⁴² Ulp. D. 18. 1. 11. 1.

arra, hogy a szerződés adott esetben érvénytelenné váljon.⁴³ Ennek indoka, hogy bizonyos munkaköröket a férfiak, vagy a nők tudtak hatékonyabban ellátni, ezért a tévedés a vásárlás végett károsult egyén érdekeit sérti.

Érdemes röviden kitérni az előzőekben említett motívumbeli, illetve névbeli tévedésre. A motívumbeli tévedésnél kiemelendő, hogy a jogügylet számára közömbös, hogy milyen indítókok vezérelték az egyént, hogy megkösse az adott szerződést. Ugyan a római jog nem fogalmazott meg tételt a motívumbeli tévedés esetére, de mivel semmilyen forrás nem tanúskodik arról, hogy a szerződés érvénytelen lett volna csupán emiatt, így feltehetőleg a rómaiak sem vették számításba ezen tényezőt. Az *error in nomine* esetére kitérve érdemes újfent Ulpianust idézni:

„Plane si in nomine dissentiamus, verum de corpore constet, n ulla dubitatio est quit valcat emptio et venditio: nihil enim facit error nominis, cum de corpore constat.”⁴⁴

Tehát ha a felek a testben egyetértenek, akkor a névbeli tévedés irreleváns. Olyan tételt fogalmazott meg Ulpianus, amely napjainkig helytálló, és alapként szolgál a tévedés hathatósabb megértéséhez.⁴⁵

III. A tévedés dogmatikájának kialakulása a római jog továbbélése során:

A tévedésnek a rendszerbe foglalása, és a fogalmak megalkotása elsősorban nem a római jogtudomány érdeme, hanem a középkori jogtudósoké. A római jog, mint élő jog Európa bizonyos részein tovább élt, és a jogtudomány ismételt előtérbe kerülésével behatóbban foglalkoztak a fejlett római joggal a jogtudósok. A glosszátorok voltak az elsők, akik tipizálták a négy legfontosabb tévedési alakzatot, nevezetesen: *error in corpore, negotio, persona, substantia*. Úgy gondolták, hogy a Digezta értelmezése során rendszerbe foglalt tévedési alakzatok mindenkor helytállóak, és sémászerűen alkalmazandóak.⁴⁶ Ez megmerevítette a tévedés alkalmazási lehetőségeit, és az egyéni indítékokra, valamint a gazdasági helyzetre nem volt tekintettel. A skolasztikus iskola szembement a sematikus jogalkalmazással, és az eseti elbírálást tekintette fontosabbnak, amikor is figyelembe kell venni azon tényezőket, amelyek befolyásolhatják az adott jogügylet érvényességét. Így jutottak el az *essentiale negotii*

---

⁴³ Zimmermann 1996. 596. p.

⁴⁴ Ulp. D. 18. 1. 9. 1.

⁴⁵ Zimmermann 1996. 597–598. p.

⁴⁶ Menyhárt 2013. 45. p.

fogalmáig, ami a szerződés lényeges elemeit takarta.⁴⁷ A kommentátorok tevékenységéhez köthető az *error iuris*, *error facti* dichotómia ismételt előtérbe kerülése, a fókusz a szerződés lényeges elemeinek az elemzésére helyeződött. Továbbá a skolasztikus iskola paradigmaváltást hozott a tévedés tanában, hiszen míg a római jog konszenzusproblémaként fogta fel a tévedést a skolasztika addig individuálisabb alapra helyezte azt. A lényeg a tényleges, kinyilvánítani szándékozott akarat, és a nyilatkozat divergálása lett.⁴⁸ Azonban ez nem jelentett mindazonáltal azt, hogy az akarat dominanciája érvényesült, hiszen a viszonylag sémaszerű alkalmazás tovább élt, és a fogalmi gondolkodásban nyert elsősorban tért az individualisztikusabb szemlélet.

A természetjogi iskola volt az, amely nívumként ténylegesen a belső (pszichikai) akaratot vizsgálta, és ezt tekintette a legfontosabb tényezőnek a tévedést tekintve. Hiszen egy jogügylet csak akkor érvényes, hogyha a felek akarata megegyezik; a szerződést a magánautonómia realizálásának tekintették a természetjogászok. A természetjogi iskola bár a római jog számos megoldását, nyelvezetét átvette, rengeteg újítást is tartalmazott. Ez azon filozófiai felfogáson alapult, hogy a jognak biztosítania kell az egyén szabad kibontakozását, és logikus egészként rugalmasan kell reagálnia az előtte álló gazdasági, társadalmi feladatokra. Puffendorf és Thomasius azt vizsgálta, hogy az indokbeli tévedés mikor veendő figyelembe a szerződés szempontjából.⁴⁹ Nézetük szerint az indokbeli tévedés alkalmazási területe bár jóval szűkebb, mint a ténybeli tévedéséé, mindazonáltal szükségeltetik ezen tényező figyelembevétele is. Ezt az elállás fogalmával hozták összhangba, úgy gondolták, hogy aki téves indítók alapján lépett a szerződéses kötelembé, annak a teljesítést megelőzőleg joga van visszalépnie nyomós indokra hivatkozva; hiszen ezáltal rengeteg nemkívánt szerződést lehet meggátolni, és nagyobb tere lehetne az egyének magánautonómiájának.

A XVIII. században a kanti filozófiai elgondolások nagymértékben hatottak a német területek jogtudósaira, akik a természetjogi irányzat alapelveit követve a belső indítóokokat vizsgálták. Ugyanakkor kiemelendő, hogy a természetjogi paradigma a morált és a jogot nem választotta el egymástól,⁵⁰ ugyanakkor Immanuel Kant elgondolásai folyamán például Zeiller már másképpen gondolkodott a kettő viszonyáról. Kant szerint a jog társadalmi rendeltetése szükségszerűen más, mint a jogé, melynek a lényege, hogy a magánautonómiát biztosítsa olyan

---

⁴⁷ Az, hogy mi minősül az adott szerződésben lényeges elemnek, függött magától a jogügylet fajtájától (pl. adásvétel, csere). Az esetleges ismérvek (*accidentale negotii*) a jog számára lényegtelenek álláspontjuk szerint.

⁴⁸ Schermaier 2000. 29–32. p.

⁴⁹ Menyhárt 2013. 47–48. p.

⁵⁰ Ennek részletezését lásd: 16. oldal.

mértékben; hogy más szabadságát az ne korlátozza.⁵¹ Ezen gondolkodás a szerződés érvénytelensége körében előrevetítette az addig uralkodó akarati elméletek revízióját, és a jogbiztonsági követelmények fontosságát hangsúlyozta. Ezért is kiemelendő Zeiller munkássága, akinek nagy szerepe volt az ABGB kodifikációjában. Pontosította a *Willenserklärung*⁵² fogalmát, és azt vallotta, hogy a szerződés csupán akkor érvényes, ha a felek akarata, és a nyilatkozatuk összhangban áll egymással. Ezen egyezőségi feltétel a pandekta jogtudományban is általános érvénnyel elismerést nyert.⁵³ Tehát a *Deklarationstheorie*⁵⁴ korai előzményei már itt megjelentek.

A német pandekta jogtudomány az említett előzményekre épült, azonban a korban közelebb álló irányzatokhoz képest a római jogot nagyobb becsben tartotta (*ratio scripta*), és számos esetben visszanyúlt a több ezer éves jogi hagyományhoz. A tévedés tekintetében a semmisség, és az érvénytelenség párharca figyelhető meg a tudományos berkekben (normativista kontra institucionalista felfogás), amely termékenyítően hatott az *error* szabályozását illetően.

IV. A német területek magánjogtudományának fejlődése:

Ahhoz, hogy az *error*nak a pandektisztikában betöltött szerepét tárgyaljam, fontos a specifikusan német területek (tehát az 1871. január 18-tól megvalósuló Német Császárság határain belüli) jogtörténeti előzményekre is kitérni, hogy jobban megérthessük a pandektisztikát, mint egy XIX. századi német jogtudományi irányzatot.

1. Fejlődés a pandektisztika irányzatának megjelenéséig:

A német területeken a *Reichskammergerichtsordnung* (1495) után a római jog mint létező jog érvényesült a gazdasági jellegű interperszonális viszonyokban.⁵⁵ Ez egyfajta „*Revolution von oben*”-ként értékelendő, hiszen a német területeken a római jog mint élő és alkalmazandó jog partikuláris jogként nem élt tovább.⁵⁶ Ugyan csupán szubszidiárius jelentőséggel bírt ezután a római jog, de a kötelmi jog (*Obligationsrecht*) viszonylatában mérve kiemelkedő jelentőséggel

---

⁵¹ Kant szavaival: „*Einschränkung der Freiheit eines jeden einzelnen auf die Bedingung, daß andere neben ihm als Personen (als fteitätige Wesen) bestehen können.*” Lillafer 2015. 83–94.

⁵² Akaratnyilatkozat (német).

⁵³ Pólay 1976. 61. p.

⁵⁴ Nyilatkozási elv (német).

⁵⁵ A *Reichskammer* ítélezési gyakorlata ezek után a recipált római jogot vette alapul, hiszen az esetek többségében a *Stadtrecht*, illetve a *Landrecht* alkalmazása a fejlettebb gazdasági környezetben már nem volt megfelelő. Földi–Hamza 2024. 115–116. p.

⁵⁶ Ellentétben Franciaország déli részével (*pays de droit écrit*), ahol a római jogi hatások elevenen éltek. Takács 2005. 8–9. p. Ez egyrészt köthető a *renovatio imperii* gondolatához, amellyel a Német-római Birodalom önmaga létét, és nagyhatalmi státuszát igyekezett legitimizálni.

bírt. Mindazonáltal a jogtudomány számára termékeny táptalajt biztosított, hiszen a német magánjogtudomány három fő korszaka következett ezután.

A Német-Római Császárság területén⁵⁷ a szokásjogot nem foglalták írásba, amely a későbbi jogtörténet fejlődésére jelentős kihatással volt. A bonyolultabb ügyekben nem az írásba sem foglalt,⁵⁸ nehezen értelmezhető és zavaros *consuetudo* alkalmazása vált kívánatossá, hanem az egyházi bíróságokon alkalmazott kánjogi-római jogi szabályokat, melyek jobban szolgálták a kora társadalmának igényeit. Tehát a tévedés szabályozásának német esztétörténeti alapjai visszanyúlnak egészen a középkorig, hiszen a szokásjog még a formatisztelet szintjén állt. A római jog egy gazdaságilag fejlettebb fokon álló társadalom joga volt, így nem meglepő, hogy a peres felek a szerződésbeli igényeik érvényesítésére; vagy éppen gazdasági jellegű károk esetében a pontosabban szabályozott, és a jogbiztonság magasabb fokán álló római jogot vették igénybe. A normatív recepció, mint említettem, tehát egyrészt ezen spontán, organikusan kifejlődött jogszükségletre adott adekvát válasz. Másrészt azonban a recepció indokai a szuverenitás kérdésköréhez kapcsolódnak, és a császár felségjogából eredeztethetőek.⁵⁹

Elsőként az *usus modernus Pandectarumot*⁶⁰ érdemes megemlíteni, amely a kezdeti korszakot jelentette, és nagy hatást gyakorolt rá a *mos Gallicus*.⁶¹ A teoretikusabb jellegű későbbi irányzatokkal összehasonlítva világossá válik, hogy a gyakorlati jogértelmezést és jogalkalmazást kívánta elősegíteni,⁶² tehát dogmatikailag nem volt a későbbi német irányzatok szintjén. Mindazonáltal az *error* tekintetében tovább vitték a glosszátorok, illetve a skolasztikus filozófia fogalomalkotását,⁶³ és ezt inkorporálták a humanista jogtudományi hagyománnyal.⁶⁴

A *Naturrecht* szintén jelentős korszak a német jogtudományban, mely a XVII. századtól datálható. A német (a majdani Német Császárság államai) kodifikációs törekvésekre gyakorolt hatása (pl. ALR) nem olyan jelentős, mint az osztrák ABGB-re, amit áthatnak a természetjogi elvek. Dogmatikatörténetileg a BGB előzményeinek tárgyalása során azonban mégis jelentős,

---

⁵⁷ Azonban ezek alól voltak kivételek, pl. a szász-, illetve a sváb tükör (*Sachsen-, und Schwabenspiegel*).

⁵⁸ Ugyan Szászországban a szokásjogok alkalmazása megakadályozta a római jogi befolyás terjedését, hiszen ott írásba foglalták ezt (csakúgy, mint Észak-Franciaországban, ahol a magánjogi normák sokáig kevés római jogi hatást mutattak). Stein 2005. 118–120. p.

⁵⁹ A birodalom területén sok jogrendszer volt érvényben, a császár a római jogot azért favorizálta, mert folytonosságot biztosított számára Római Birodalommal (*translatio imperii* gondolata), és Legfelsőbb Bíróság római jogalkalmazásával a császár pozícióit erősítette a fejedelmekkel szemben. Stein 2005. 120–122. p.

⁶⁰ A pandekták napjainkhoz igazított használata (latin).

⁶¹ A francia humanista iskola elnevezése, amellyel megkezdődött a római jog tekintetében az interpolációkutatás.

⁶² Gordley 2013. 156–164. p.

⁶³ Menyhárt 2013. 45–46. p. A skolasztikus filozófia eredménye az essentialis elemek kibontása az *error* vonatkozásában.

⁶⁴ Pl.: az *error iuris* és *error facti* különbségététel is ehhez a szellemi irányzathoz köthető.

hiszen az *error* vonatkozásában a *Willenstheorie*⁶⁵ történeti előzményei ezen jogtudományi paradigma keretében értelmezhetőek csak a teljesség igényével. A természetjog a XVI. századtól vált a jogi gondolkodás meghatározó jelenségévé, és megjelenése, elterjedése összekapcsolódik mind a felvilágosodással, a kodifikációs törekvésekkel, valamint bizonyos értelemben az abszolutizmus politikai gyakorlatával.⁶⁶ A *Naturrecht* szakított a jog vallási felfogásával, és a természetbeni, ember általi meghatározottságát hirdette a jognak. A jog feladata nézetük szerint az emberek őket természettől fogva megillető jogainak a védelme, és a jog morális tartalmának hangsúlyozása.⁶⁷

Németországban a XVII-XIX. században volt jelentős a szerepe, és legjelentősebb teoretikusai Leibniz és Puffendorf voltak. Leibniz szerint a jogot „*csakis egy geometriai rendszerben lehet természethűen ábrázolni*”⁶⁸ és a római jog éleselméljűsége folytán a kora újkori viszonyoknak megfelelő. Puffendorf a természetjog és a morálfilozófia egységében hitt, azonban a római jogelvek véleménye szerint garanciái lehetnek ezen egységnek. A római-, illetve az általános (nem isteni eredetű, hanem emberi determináltságú) jogi elvek megjelenése a tudományos érdeklődés homlokterében termékeny táptalajt biztosított annak, hogy a német magánjogtudomány az egyéni érdekek felől közelítsen a szerződési akarathibák tekintetében, ezáltal humanista megoldást alkalmazva.

2. A pandektisztika:

A pandektisztika már elmozdult a tévedés tekintetében a természetjogi felfogásra jellemző *Willenstheorie* dominanciájától, és teret engedett a *Deklarationstheorie* elgondolásainak, melyek azonban a pandekta korszak vége felé rendelkeztek nagy súllyal.⁶⁹ Eszmetörténeti jelentősége a tévedés dogmatikai kidolgozásán kívül is rendkívül sokrétű, hiszen képes volt a római jogi alapokra támaszkodva Európa legjobb dogmatikai kidolgozottságú törvénykönyvét megalkotni, és a gyakorlati élet számára is szilárd keretet biztosítani.

A pandektisztika a történeti jogi iskola⁷⁰ nélkül nem értelmezhető, hiszen előzményeit is itt kell keresnünk. Ezen új, az előző két iskola tanait alapvetően tagadó, de lényeges pontjaiban

---

⁶⁵ Akarati elv (német).

⁶⁶ Példa erre a felvilágosult abszolutizmust követő német nyelvű államok példája (Porosz Királyság, Habsburg Birodalom) ahol a létrejött jogi kódexek jelentős természetjogi meghatározottsággal bírtak.

⁶⁷ A morális determináltságot hangsúlyozó, a jog erényei közé számított a jogbiztonság, egyenlőség, emberségesség. A természetjog általános alapelvekből következett a jog logikai megalkotottságát, bizonyos fokú alakíthatóságát ismerte el. Würtemberger 1955. 2–3. p.

⁶⁸ Stein 2005. 140. p.

⁶⁹ Ezáltal jelezve egyfajta paradigmaváltást is, hiszen a jogtudomány már a gyakorlatiasabb szempontokat is jobban figyelembevette véleményem szerint.

⁷⁰ *Historische Rechtsschule* németül.

integráló szemlélet a kapitalizálódó, iparosodó, és társadalmilag is fejlődő német területek (később a Német Császárság egészére vonatkozóan a BGB megjelenéséig) magánjogát igyekezett fejleszteni.

Ugyanakkor ezen iskola is kétfelé szakadt: a germanisták a germán szokásjog modern viszonyokhoz való igazítását tűzték ki célul, míg a romanisták a *gemeines recht* hagyományait folytatva a római jogi gondolkodást kívánták interpretálni a német területeken.⁷¹ A pandektisztika Savigny tekintélye folytán tett szert széles körű elismertségre.⁷² Savigny a *Naturrecht* képviselőitől eltérően nem hitt egy olyan törvénytűben, amely minden nép számára alkalmazható, szerinte ugyanis a néplélek (*Volksgeist*) determinálja azt, hogy a nép szellemiségének milyen jogi kódex felel meg.⁷³ Savigny a pontos, és rugalmas, a mai gazdasági élet számára is alkalmazható római jogot tartotta a porosz *Volksgeist*tal a leginkább kompatibilisnek.⁷⁴ Savigny volt az, aki egyúttal kidolgozta a jogértelmezés módszereit, és meghatározta azon kutatási kereteket,⁷⁵ melyek között a pandektisták kifejthették nézeteiket. A római jogi struktúrák megfeleltetése, hozzáigazítása rendkívül nagy intellektuális erőfeszítést igényelt a kor jogtudósaitól, és bizonyos dogmatikai kérdések (mint például a BGB kommentárjában említett *ächt* és *unächt* tévedések distinkciójának a létjogosultsága).⁷⁶

Ezen folyamatot rendkívül sok izgalmas vita és tudományos munka fémjelzi; hiszem elméleti síkon, teoretikusan nyúltak hozzá a joghoz, melyben a társadalmat szabályozó legfőbb, racionális eszközt látták. Ennek folytán illették a XIX. század német jogtudományt a *Professorenrecht* elnevezéssel. A pandektisztika azonban a római joghoz való visszanyúlást jelenti bizonyos magánjogi kérdésekben, és azt a jogtudósi felfogást, mely a Digestákon/Pandektákon át alkalmazza a római jogot. Korántsem egységes ezen irányzat, és a kései pandektisták már nem tisztán dogmatikus alapon álltak, hanem meghajoltak a kor gazdasági-szociális szükségleteinek. A pandektisztika, mint olyan jogtudomány, mely

---

⁷¹ Ezen jogi gondolkodás meglehetősen hermeneutikus jelleget öltött az előző jogtudományi paradigmákkal szemben, hiszen a tiszta római jogot (*rein Römisches recht*) kívánta alkalmazni, mely a római jog klasszikus korszakára vonatkozik, hiszen a jogfejlesztő tevékenységek Róma virágkorában zajlottak le. Stein 2005. 157–158. p.

⁷² Tulajdonképpen a történeti iskola romanista ágának jogtudományát illetik a pandektista jelzővel, mely utal arra, hogy a Pandektákban megtalálható jogtudósi véleményekre erőteljesen támaszkodtak jogi érvelésük során. Moriya 2019. 371–372. p.

⁷³ Tóth J. 2021. 125–126. p.

⁷⁴ Ez ugyanakkor nem jelentette Savigny számára azon elv megsértését, hogy minden népnek saját törvénykönyvre lenne szüksége. Nézete szerint ugyanis a római jog egy univerzális jog, mely minden nép számára alkalmazandó, ha a jogfejlődés (mely immanensen magába foglalta nála a társadalom fejlettségét) elért egy bizonyos pontra. Stein 2005. 154–156. p.

⁷⁵ Reutter 2011. 443–445. p.

⁷⁶ Historisch-Kritischer Kommentar zum BGB. (a továbbiakban: BGB HKK) 444–445. p.

közvetlen hatást gyakorolt a német magánjog fejlődésére, nem tarthatott örökké.⁷⁷ Ezért is aktuális Partsch mondása, miszerint: „*Das Pandektenrecht ist durch das BGB tot*”,⁷⁸ hiszen a kodifikációval történelmi küldetését befejezte ezen irányzat. A BGB ugyanis összegezte a pandektisztika főbb tanait, és mérnöki pontossággal megalkotott törvényműként példaként szolgált Közép-Európa más nemzetei számára.

V. Fogalmi tisztázás, különös tekintettel az érvénytelenség és semmisség (*Unwirksamkeit und Nichtigkeit*) tükrében:

Az, hogy a tévedés jogkövetkezményeként az adott jogügylet nem csak hatálytalan, hanem érvénytelen is, az egy rendkívül érdekes jogdogmatikai vita folytán kristályosodott ki. Az érvénytelenség és a hatálytalanság fogalmak szétválasztása egyértelmű, azonban a fogalmak tiszta disztingválása a joggyakorlat szempontjából nem mindig szerencsés, és felesleges fogalmi zavarokhoz vezet. A hatálytalan vagy érvénytelen jogügyletek nem képesek joghatásokat kiváltani, tehát a jog alanya számára mondhatni indifferens a fogalmak szétválasztása. Mai szemmel nézve, és a BGB,⁷⁹ vagy éppen a hazai Polgári Törvénykönyv elemzése kapcsán egyértelműnek tűnhet, hogy a *Rechtsgeschäft* (jognyilatkozat) érvénytelenségének jogkövetkezménye egyrészt lehet a semmisség, illetve a megtámadhatóság. A fogalmak mai kialakulása azonban hosszas dogmatikai viták eredményeképpen született meg. Az, hogy mely jogi hibákat ismer el relevánsnak egy jogrendszer, és milyen joghatásokat fűz hozzá; rendkívül fontos a tévedés mélyrehatóbb ismertetése érdekében. A tévedés a BGB-ben a sikeres megtámadás esetén *ex tunc* érvénytelen, azonban, ha nem támadják meg a jogügyletet (és a BGB diszpozitív rendelkezései értelemben érvényes létrejött, és képes joghatások kiváltására), akkor létezőnek ismeri el a jogügyletet a polgári jog. Tehát egyszerre képes egy ideig joghatásokat kiváltani pl.: egy szerződés, majd tévedés okán, ha megtámadják már úgy tekintjük, mintha nem is létezett volna. Ezen jelenséget szeretném dogmatikailag megvilágítani, és rendet tenni a fogalmi zavarban.

A probléma ott kezdődik, hogy magát a jogügyletet a jogi szférába tartozónak tekintjük-e? Tehát pl.: egy adásvételi szerződést jogi értelemben létezőként ismerünk-e el (függetlenül attól a tényről, hogy a valóságban vált-e ki joghatásokat, vagy egyáltalán nem), vagy pedig csak a

---

⁷⁷ A bírói joggyakorlat a Német Birodalomban támaszkodott a jogtudói véleményekre, így kvázi alakították is jogtudói megállapításaikkal a jogot.

⁷⁸ Benedek-Pókecz 2024. 45. p.

⁷⁹ BGB évfordulója alkalmából született kötet: Rác 2011.

jogkövetkezmények szempontjából ismerjük el ezen szerződés létét? Utóbbi esetben értelmetlen a fogalmak szétválasztása. Savigny ekképp gondolkodott, szerinte szinonim fogalom a kettő.⁸⁰ Mindazonáltal Savigny tekintélyének a témában Windscheid mondott először ellent a pandektisták közül. Úgy gondolta, hogy bizonyos esetekben érdemes a két fogalom szétválasztása, mégpedig pl.: a rend szerinti teljesítés esetében.⁸¹ Ezen esetben ugyan hatálytalan a szerződés, de érvényességéhez nem férhet kétség. A BGB szabályozása is az *Unwirksamkeit* szót használja a két fogalom közül a leggyakrabban, azonban a BGB nem vette át sem a normativista (amely jogi szempontból tagadja a jogügyletek létét), sem az institucionalista (amely elismeri a distinkció szükségességét, hiszen létező jogi tény a jogügylet) felfogást, bár a korai BGB egyértelműen inkább normativista irányvonalat képviselte.

A szerződés, ha tévedésben szenved, akkor megtámadható a BGB szerint (*Anfechtbarkeit*). Addig a pontig a jogügylet mind érvényes, mind hatályos, hiszen a jog számára létező jelenséggel van dolgunk.⁸² Azonban a jogügylet a tévedés következményeképpen nem veszti el automatikusan sem az érvénytelenségét, sem a hatályosságát. A megtámadás sikeressége esetében a jogügylet nemcsak semmis, de érvénytelen is lesz. Tehát úgy kell tekinteni, mintha meg se kötötték volna az adott jogügyletet. A német jog *ex tunc* hatállyal érvénytelenné nyilvánítja ezen szerződéseket,⁸³ amelyeket immáron hipojursztikus jelenséggént tart számon, és indifferens a jog számára.

A BGB a 119. §-ban szabályozza a megtámadhatóság eseteit, amik semlegesíthetik a jogügylet addigi, a jog számára releváns következményeit:

*„(Anfechtbarkeit wegen Irrtums) (1) Wer bei der Abgabe einer Willenserklärung über deren Inhalt im Irrtum war oder eine Erklärung dieses Inhalts überhaupt nicht abgeben wollte, kann die Erklärung anfechten, wenn anzunehmen ist, dass er sie bei Kenntnis der Sachlage und bei verständiger Würdigung des Falles nicht abgegeben haben würde”.*⁸⁴

---

⁸⁰ Besenyő 2001. 6–9. p. Savigny szerint a hatálytalanság (*unwirksamkeit*) magában foglalja az érvénytelenséget (*ungültigkeit*).

⁸¹ Besenyő 2001. 8–9. p.

⁸² A jogügyletet a hatályos BGB létező jelenséggént taglalja, és bizonyos mértékig disztigvál a fogalmak tekintetében. Tehát kijelenthető, hogy a hatályos BGB inkább normativista hatásokat rejt magában.

⁸³ Kiemelendő, hogy a pandektisták közül pl. Windscheid *ex nunc* hatályról beszélt ezen esetben. Uo.

⁸⁴ BGB hatályos normaszövege. „(Tévedés miatti megtámadhatóság) (1) Aki akaratnyilatkozata megtételekor annak tartalmát illetően tévedésben volt, vagy olyan tartalmú nyilatkozatot tett, amelyet egyáltalán nem kívánt

Fontos kiemelni, hogy ha a valós tények ismeretében nem tette volna meg a szerződést az adott fél, akkor lehet érvényteleníteni az adott jogügyletet. Ezen szakasz az *Inhaltsirrtum*-ra, valamint az *Erklärungsirrtum*-ra⁸⁵ tér ki, tehát az érvényteleníthetőség előkövetelményeként fogalmazza meg, hogy az *error*-nak *essentialis et tolerabilis*-nak⁸⁶ kell lennie.

Az érvénytelenség kategóriájához tartozik még az *Anfechtbarkeit* határidőhöz kötése is, melyet az említett törvénymű 121.§-a értelmében maximum 10 évben szab meg:

„(Anfechtungsfrist) (2) Die Anfechtung ist ausgeschlossen, wenn seit der Abgäbe der Willenserklärung zehn Jahre verstrichen sind”⁸⁷.

Ennek jogpolitikai indokai vannak, hiszen a jog-, illetve a forgalom biztonságának elvét rendkívül sértenék a hosszú határidők; melyek bénítóan hatnának a gazdasági életre.

A fentebb említett passzusok értelmében különösen fontos tisztázni, hogy mit is értettek a pandektisták a jogügylet semmissége és érvénytelensége között. Tehát hogy létezik-e az érvényteleníteni kívánt, ámde hibában szenvedő jogügylet? Ezen kérdés a mai napig vitákat generál, és a pandektisták álláspontjának megértéséhez is szükséges a tévedés körében. Ezen fő kérdés az érvényesség, és a hatályosság tételeihez kapcsolódik. Elsősorban azért lényeges ezen kérdéssel foglalkozni, mert a tévedés megtámadhatóságának, illetve a tévedés hatása alatt álló jogügylet érvénytelenségének kimondásához hosszú út vezetett.⁸⁸ A tévedés semmis jogügyletként való felfogása is több problémát váltott ki, és mind a római jog tudományos kutatása, mind a napjainkhoz igazított római alapokon nyugvó magánjog tekintetében megállapítható, hogy tágabb értelemben egyik jogrendszer sem ismerte el a tévedést, mint nem létező, semmis jogügyletet.⁸⁹ Tehát a tévedést a szerződés érvényességének kérdése körében vizsgálták, ezáltal a hatályát is veszítette az adott jogügylet, ha nem volt érvényes.

Az érvényesség jelenti azt, hogy egy adott jogügyletet szabályosan megkötöttek, illeszkedik a jogrendszer egységébe, tehát megfelel a felé támasztott érvényességi feltételeknek. A

---

tenni, nyilatkozatát megtámadhatja, feltéve, ha a valós tények ismeretében nyilatkozatát egyáltalán nem tette volna meg.” Menyhárt 2013. 69. p.

⁸⁵ Nyilatkozási tévedés (német)

⁸⁶ Bozóky 1874. 95–96. p.

⁸⁷ BGB hatályos normaszövege (2) A megtámadás kizárt, ha az akaratnyilatkozat megtételétől számítottan tíz év eltelt. Menyhárt Ádám fordítása (Menyhárt 2012. 69. p.)

⁸⁸ Legtisztabban a német polgári törvénykönyvben figyelhető meg a tévedési alakzatoknak, mint megtámadható jogügyleteknek az ismertetése, és a frappáns megfogalmazása. Menyhárt 2012. 48–49. p.

⁸⁹ Ezen megállapítás is a német *Professorenrecht* köréhez tartozik. Windscheid mutatott rá, hogy a semmisség és az érvénytelenség között a római jogban nem létezett a XIX. századihoz hasonló éles distinkció. Dernburg megfogalmazásában a semmis jogügyletek a civiljogilag érvénytelenek, míg a prétori jogalkotás által érvénytelenített jogügyletek megtámadhatóak. Érvelésében az ügyleti semmisséget nem a tévedés, hanem tágabb értelemben az akarat hiánya jelenti. Tehát a tévedés bizonyos pandekta jogtudósok szerint már a rómaiaknál is képlékenyebb fogalom volt annál, minthogy rámondjuk, hogy a téves jogügylet az ókorban is a mai fogalmakkal leírhatóan semmis volt. Pólay 1976. 62. p.

hatályosság értelmében a jogügylet betölti célját, azaz előidézi a kívánt joghatásokat.⁹⁰ Kézenfekvőnek tűnne az értelmezés, hogy az érvényes szerződés hatályos is egyben, tehát a jogrendszer általi elismertség logikus következménye a hatályosság. Azonban a jogügylet lehet érvényes, de nem hatályos (ennek fordítottja azonban nem lehetséges, hiszen, ha az ügylet nem illeszkedik a jog hierarchikus rendjébe, nem válthat ki joghatásokat sem). A polgári törvényhozás kitűnő példa erre, hiszen a törvényhozó gyűléseken elfogadott jogi normák túlnyomórészt érvényesek, azonban a jogalkotó egy bizonyos időponthoz kötheti a hatályosulását (hatályba lépés).⁹¹

Így tehát megállapítható, hogy a tévedés szempontjából az érvénytelenség a lényeges. A magánjogtudomány berkein belül a vita abban merült fel, hogy az *error* következményeként a jogügylet semmis, jogilag nem létező vagy érvénytelen. A jogügylet jogi tényként való elismerése is ehhez kapcsolódik, hiszen magával hozza a tárgyalta két fogalom distinkciójának a problematikáját. Két jelentős elmélet született ebben a kérdéskörben.

A normativista felfogás szerint maga a jogügylet hipojurisztikus jelenség, azaz a jog terrénumán kívül áll. A szerződés akkor érdekes a jog számára, ha képes joghatásokat is kiváltani. Ez alapján a hatályosság és az érvényesség különválasztása igen problematikus, lényegében egyértelmű kifejezésekké devalválódnak. Mint említettem, a német pandektairodalom Savigny elképzelését követően a normativizmus mellett kardoskodik. Savigny meglátása szerint az *Ungültigkeit* (érvénytelenség), és az *Unwirksamkeit* (hatálytalanság) ugyanazon jogi jelenséget fedik le. A német terminológiában az *Unwirksamkeit* lett az általános, és a BGB is ezt a fogalmat használja, mint már említettem.⁹² Az érvénytelenség árnyalatnyival szűkebb jelenség, mint a hatálytalanság. Általános érvénnyel azonban a német pandektisztika kijelenti, hogy nincs értelme a distinkciónak. Ezen normativista felfogás jelenti majd a BGB elméleti alapját a tévedést illetően is, és az *error*t a jogkövetkezményei felől vizsgálja.

Az institucionalista felfogás szerint maga a jogügylet reális, a jog számára is létező kategória, hiszen nem lehet egyedül a következmény felől értékelni a kérdést. Ezen felfogás különválasztja a jogügylet létezését és érvényességét, hiszen egy ügylet pl.: tiltott volta megakadályozza azt, hogy a jogrendszerbe illeszkedjen a szerződés. A nem létező, és a jogilag érvényes ügyletek problematikája érdekes a tévedés német szabályozása szempontjából, mely elméleti alapjai az institucionalizmusban keresendők. A magyar szakirodalomban Grosschmid

---

⁹⁰ Besenyő 2001. 5. p.

⁹¹ Uo. 12. p. Ez a *vocatio legis* esete, mikor a hatályosulás várat magára.

⁹² Uo. 8. p.

leszögezte, hogy a „látszat különböző fokú lehet”,⁹³ azaz a semmis és az érvényes, de nem hatályos ügyletek között egy skálán el lehet helyezni a problematikus szerződéseket. Ezen felfogás nagy hátránya, hogy a distinkció a joggyakorlat szempontjából sok esetben szükségtelen, fogalmi zavart okozhat. A BGB értelmezése szerint a tévedés következményeként a jogügylet megtámadhatósága okán érvénytelen lesz, de nem semmis.⁹⁴ Hiszen ameddig nem támadják meg az ügyletet a jogrendszer érvényesnek ismeri, és *ex tunc* hatállyal érvénytelenné válik a helyes megtámadás esetén. Logikailag zavaró is lenne, hogy egy bizonyos ideig érvényes szerződés semmissé váljon, hiszen a semmisség lényege, hogy nem képes semennyi ideig sem joghatásokat előidézni.

VI. Willenstheorie és Deklarationstheorie, különösképpen Savigny és Jhering alapján:

A tévedés, mint a jogügyletet befolyásoló akarat hiánya alapján elsősorban szükséges annak az eldöntése, hogy a belső pszichikai kapcsolatot, vagy a kinyilatkoztatott, „materializálódott” akaratot tekintjük a döntőnek a kérdéskörben. Ha az akarat elv érvényesülne a jogban, az megbénítaná a gazdasági kapcsolatokat, és a jogbiztonságot veszélyeztetné. Például, ha a tévedésben lévő fél korlátlanul hivatkozhatna a tévedésére, még ha az neki felróható vagy legalábbis indokbeli tévedés áll fenn; akkor a szerződéskötési szabadság fennállása esetén is értelmetlen lenne jogi kötőerővel rendelkező jognyilatkozatokat megtenni a felek között. Ha a nyilatkozási elv érvényesülne feltétlenül,⁹⁵ akkor az objektíve sértené az igazságosság természetjog óta princípiumként létező eszméjét, hiszen nem venné figyelembe a gazdasági viszonyokba belépő felek valódi akaratát.

A pandektisztika tekintetében érdemes Savigny elméletével kezdeni, hiszen többé-kevésbé hozzá képest határozták meg akarat elméleteiket a német jogtudósok. Savigny tekintélye előtt sokáig meghajoltak a jogtudomány képviselői, de a BGB-ben már egyértelműen megfigyelhetőek olyan passzusok, melyek nem tükrözik ezen jogtudósi álláspontot.

---

⁹³ Uo. 9. p.

⁹⁴ Menyhárt 2012. 47. p. Itt érdemes kitérni arra, hogy a fogalmi zavar látszólagos a kérdés tekintetében. Kvázi semmis lesz a jogügylet, tehát úgy tekintjük, mintha meg se kötötték volna (*ex tunc* hatállyal érvénytelen lesz), azonban a jogdogmatika tekintetében a semmisség okán a bíróságnak hivatalból kellene észlelnie ezen jogi hiba meglétét, míg a megtámadhatóság esetében nem.

⁹⁵ Ennek a német magénjogtudományban egyedül Roever adott hangot. Nézete radikális szakítás volt az eddigi elméletekkel, és még akkor sem volt helye a megtámadásnak, ha az akarat hiánya tényében a tévedés a tévedő félnek nem volt felróható. Menyhárt 2013. 61–62. p.

Savigny tévedési rendszerét a *System des heutigen Römischen Rechts* című munkájában fektette le. Savigny az akarat (*Willen*) oldaláról közelítette meg a tévedést,⁹⁶ azonban a természetjogot képviselő Zeillerrel egyetemben nem ismerte el a kijelentett akarat, illetve a tényleges belső akarat divergálása esetén a szerződés megtámadhatóságát sem. A szerződéskötések tekintetében az akaratnak egyeznie kell a kijelentéssel, ez a forgalom biztonsága érdekében alapvető követelmény.⁹⁷ Savigny a tévedésnek római jogi alapon két különböző fajtáját csoportosította: beszélt *echt* (eredeti), illetve *unecht* (nem eredeti) tévedésről.⁹⁸ Az *echt* tévedés a legtöbb esetben semmis (akkor, ha a tévedés menthető), míg az *unecht* megtámadhatóságot biztosít bizonyos körülmények fennállása esetében. Az *echt* tévedés ideáltipikus esetei azok, amikor is a tévedés a jogi hatás pozitív alapja.⁹⁹ Tehát pl.: a jogalap nélküli gazdagodás azon esetei, amikor a tévedésben lévő fél olyan szolgáltatást eszközölt a másik fél (felek) számára, amire a kötelmi jellegű jogviszony alapján nem lett volna kötelezve.¹⁰⁰ Például amikor a kötelezett a megígért két ló helyett hibásan öt lovat ad át a kötelmi jogosult számára. Savigny szerint az iménti rövid példa kitűnően szemlélteti az *echt* (valódi) tévedést, hiszen az akarat hiánya (*ohne Wille*) világos a másik fél számára is.¹⁰¹ Az *unecht* tévedés estében a tévedés nem nyilvánvaló a másik fél számára, és a tévedés az akarat és a nyilatkozat kettősségét eredményezi. A nem valódi tévedés esetei pl.: az *error in persona*, *error in obiecto*¹⁰². Savigny amellet érvel, hogy ezek csupán eljárásjogi különbségek, de a nem valódi tévedés igazolható fennállásakor a tévedő fél mindenféle szerződéses kötelezettség alól mentesül. A hatályos BGB 119§-a ezen distinkciót nem következetesen, de leírja- A BGB 119§ (1) része az *unächtigem Irrtum* kategóriájának feleltethető meg, és olyan tévedési alakzatokat nevesít (*Inhaltsirrtum und Erklärungsirrtum*)¹⁰³ melyeknél:

---

⁹⁶ Savigny a Willenstheorie megreformálójaként is ismeretes, hiszen szakított elődei azon nézeteivel, melyek csupán akaratin oldalról közelítették meg a tévedést. Savigny szerint az akaratnak és a nyilatkozatnak egymással egyezőnek kell lennie, tehát magának a deklarációnak is fontos szerepet szán. In: Menyhárt 2013. 54–56. p. Végeredményben is függővé teszi az akarat jogi tényként való elismerését. annak artikulációjától az egyén szabadságára való tekintettel, de tág teret biztosít a valódi akarat érvényre juttatásának.

⁹⁷ Lényegében tehát a Deklarationstheorie egyik előfutárának tekinthető.

⁹⁸ Pólay 1976. 41–42. p.

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ Pólay 1981. 46–47. p. Savigny a wirkliche Irrtum legtipikusabb esetének a *condictio indebiti* tekintette: „dies sei der Fall z. B., wenn der Irrtum in der Hinsicht des Bestehens eines Irrtums obwaltet, demzufolge die sich irrende Partei schon Erfüllung leistete; deren Folge sei die *condictio indebiti*” (46. p.)

¹⁰¹ Lotmar, Philipp: XXII-XXIII. p.

¹⁰² Pólay 1981. 48–49. p.

¹⁰³ Tartalmi és nyilatkozási tévedés.

„nicht der Irrtum sei nämlich in diesem Fall der Grund für die Nichtigkeit der Willenserklärung, sondern die Fehlende Übereinstimmung zwischen Wille und Erklärung”.¹⁰⁴

A valódi tévedés magában a jogügyletben való tényleges tévedés (*Sachverhaltsirrtum*), melyre a BGB szabályozásának az ismertetésénél részletesebben kitérek. Ezen tévedési alakzat Savigny nézetével ellentétben a Német Polgári törvénykönyvben úgy lett szabályozva (119. § (2) bek.), hogy csupán kivételes esetekben eredményezi a jogügylet megtámadhatóságát, az érvényességi kritériumok tekintetében a motívumbeli szándék értékelése meggyengítené a jogbiztonságot.

Savigny szerint tehát a tévedés a jog számára, ha az beleillik az *echt* kategóriába, akkor a jog által könnyebben szankcionálható; hiszen a már hatályos szerződés immanens részében történt a tévedés. Ezzel szemben az *unecht* kategória a legtöbb semmisséget eredményez, de a jog által nehezebben is szankcionálható, nagyobb benne a belső pszichés elem.¹⁰⁵ A tételes jognak tehát szigorú szabályok alapján kell meghatároznia azt például, hogy a szerződés megkötésekor ténylegesen történt-e olyan tévedés, mely a másik fél számára is nyilvánvaló. Mindazonáltal a nem valódi tévedés esetében az igazolhatóság nehézkes és a Savigny-féle distinkció szigorú alkalmazása a gyakorlatban visszásságokat eredményezne nézetem szerint.¹⁰⁶

Kiemelném még a dolgozatomban a Willenstheorie egyik legjelentősebb képviselőjét, Jheringet is, aki az *Interessenjurisprudenz*¹⁰⁷ megalapítója, azaz érdekeket vélt felfedezni a jog, mint társadalmi norma mögött. A jogi normák fő feladata a jogbiztonság fenntartása,¹⁰⁸ ehhez azonban elengedhetetlen az, hogy objektív módon legyen meghatározható az, hogy a szerződésnek megvan-e a joghatások kiváltására való képessége. Jhering Savignytól eltért, és a BGB is tükrözi elgondolásait. Jhering elgondolásai alapjaiban véve a *Begriffsjurisprudenz*¹⁰⁹ jogtudósi gyakorlatát bírálta, túlzottan doktrinernek tartotta azt, hiszen a római jogból nyert fogalmak szintiszta absztrahálása nem veszi figyelembe a jelenkor társadalmi kihívásait.¹¹⁰ Elmélete a jogügyletek mögött is meglévő (elsősorban egyéni, lévén a XIX. századbeli német szellemi élet a liberális politikai filozófia kantiánus megközelítését

---

¹⁰⁴ BGB HKK 443–445. p. Tehát nem a tévedés maga okozza a semmisséget, hanem az akarat és annak kijelentése közötti téves összhang.

¹⁰⁵ Menyhárt 2013. 54–56. p.

¹⁰⁶ A vizsgált BGB is vegyíti a Willenstheorie elveit a Deklarationstheorie elgondolásaival a jogbiztonság fenntartása végett.

¹⁰⁷ Érdekeket kutató jogtudomány (német).

¹⁰⁸ Ez az az érdek, ami minden más érdek (pl. hatalmi-, ill. csoportérdek) felett áll, és mint axióma determinálja azt, hogy a jogszabályok milyen fogalmi keretben értelmezendők.

¹⁰⁹ Fogalmi jogtudomány (német).

¹¹⁰ Titiraga 2018. 57–60. p.

nagyra tartotta) érdekeket kell kifejezésre juttatni, így a jogtudományi fogalmakat a valódi élet kihívásaihoz kell igazodni. Jhering újszerű gondolata volt, hogy általa ismételten előtérbe került az interpolációkutatás, hiszen a jogot nem mint ideális létezőt látta; hanem képes volt felismerni azt, hogy milyen társadalmi és gazdasági érdekek húzódnak meg a tételes jog mögött.¹¹¹

Tévedési tanának legtöbb gyakorlati haszna nézetem szerint a pozitív- és negatív interesse közötti fogalmi elhatárolás megalkotása volt, hiszen a tévedés jogkövetkezményeként fennálló érvénytelenség kártérítési igénnyel is jár (BGB 122. §).

A német jogtudós a *culpa in contrahendót* vizsgálta behatóbban, és a hibás tájékoztatás esetében a szerződés mindenkor semmisségét mondta ki, és a tévedő fél számára ilyenkor kártérítés is volt követelhető (*negativ interesse*).¹¹² Ezen jogintézmény ugyan nem része a tévedésnek¹¹³ A gazdasági élet szükségszerűsége megköveteli azt, hogy olyan tájékoztatást kapjanak a kereskedő felek, amelyek alapján sikerrel végezhetik el munkájukat. A római jogi alapokhoz való visszanyúlás ezen elgondolás mögött egyértelmű, és sikeresen alkalmazható a gyakorlatban is. Például, ha szerződéskötési tárgyalások alatt az egyik fél az együttműködési kötelezettséget elmulasztotta, és ezáltal a másik felet sérelem éri még a szerződés megkötése előtt; de a szerződéskötési tárgyalások alatt, akkor a károsult fél igényelheti a szerződés megkötésének megghiúsulása folytán kárának megtérítését. Tehát itt nem az elmaradt haszon az, ami alapján a kártérítés követelhető, hanem a felróhatóan nem cselekvő másik fél abbéli érdeke, hogy joggal bízson a szerződés érvényességében.¹¹⁴ A Német Császárság ipari nagyhatalommá válása megkövetelte azt, hogy a *culpa in contrahendo* jogi jellegű szankcionálása erős legyen. Az erős kapitalizálódás, illetve gazdasági fejlesztések (az állami megrendelésektől kezdve (pl.: vasúthálózat kiépítése), a más államokkal való kereskedésig megkívánták a forgalom biztonságát.

Alaptézisem bizonyítandó, a BGB 120§-a Jhering erős közvetett hatását tükrözi, amely még a magyar Ptk-val is hasonlóságot mutat. A BGB 120§-a szerint:

---

¹¹¹ Mecke 2018. 276–280. p. Jhering az 1850-es évekre szakított a Puchával addig vallott nézetével, miszerint a jog értelmezésekor filozofikus szempontokat is feltétlenül figyelembe kell venni.

¹¹² Menyhárt 2013. 58–59. p. A negatív interesse a biztatási kárt jelenti, amely németül *Vertrauensschade*.

¹¹³ Még csak nem is volt a német pozitív jog része egészen 2001-ig, végül is a BGB 311§ (2) bekezdése mondja ki ezen elv érvényesülését. In: Bán 2013. 64–65.

¹¹⁴ Pribula 2014. 193. p.

„(Anfechtbarkeit wegen falscher Übermittlung) Eine Willenserklärung, welche durch die zur Übermittlung verwendete Person oder Einrichtung unrichtig übermittelt worden ist, kann unter der gleichen Voraussetzung angefochten werden wie nach § 119 eine irrtümlich abgegebene Willenserklärung.”¹¹⁵

Ezen normaszöveg visszautal a 119§-ra, melyet a későbbiekben részletesebben is kifejték. Tehát ha a nyilatkozatot tevő téves tájékoztatás alapján kötötte meg a szerződést, akkor megtámadhatja a szerződést, és a megtámadás sikeressége esetén ezen érvénytelenné válik az a szerződő felek között. Ilyenkor az esetleges anyagi hátrány megtérítése végett kártérítési igény is keletkezhet a jogviszonyban lévő másik fél/felek, illetve akár harmadik féllel szemben. A *culpa in contrahendo*val való kapcsolata véleményem szerint abban mutatkozik, meg, hogy jelen esetben is a másik félben téves képzet alakul ki a szerződő partner valódi akaratával kapcsolatosan, melynek okán a BGB 122§-a értelmében *Vertrauensschaden* címén kártérítés követelhető. A helyes tájékoztatás követelményének időtállóságát jelzi, hogy ezen szakasz a BGB 1900-as hatályba lépése óta nem változott.

Jhering gondolatai véleményem szerint azért lényegesek, mivel a tévedések mögött is a felek valós (gazdasági és társadalmi értelemben releváns) akaratát vette figyelembe, és igyekezett inkorporálni azonban a *Deklarationstheorie* megállapításait. Ezen elméletéből a negatív interesse fogalma, annaka *culpa in contrahendo*n keresztül való tüzetesebb bemutatása a szerződések érvénytelensége tekintetében forradalmi jelentőségű volt, és a tévedés miatti anyagi jellegű igényérvényesítés alapjaivá vált.

A magyar magánjog fejlődésének ismertetése még a tévedés kapcsán sem feladata ezen dolgozatnak, ugyanakkor érdemes felhívni a hasonlóságot a hazai szabályozás vonatkozásában is.¹¹⁶ A tévedés tekintetében meredeken eltérő szabályozást követ a Törvénykönyv felépítése, ám a *culpa in contrahendo*, és a biztatási kár fogalma hazánk Polgári törvénykönyvében is szerepet kap. A biztatási kár fogalmát ekképpen határozza meg a 6:587§-ban:

---

¹¹⁵ BGB hatályos normaszövege. (Téves tájékoztatás miatti megtámadhatóság) Az olyan akaratnyilatkozat, amely valamely közreműködő vagy intézmény téves tartalmú tájékoztatása alapján keletkezett, ugyanolyan feltételekkel támadható meg, mint a 119. §-ban szabályozott tévedésből tett akaratnyilatkozatot Menyhárt Ádám fordítása (Menyhárt 2013. 69. p.).

¹¹⁶ Ugyan a BGB csupán közvetetten hatott a magyar magánjog fejlődésére, és a pandektista elgondolások kis mértékben hatottak a tételes jogi kodifikációra; szellemtörténeti-, ill. alapelvi szintű hatása kimutatható a német magánjogtudománynak. A joggyakorlat tekintetében pedig más országok jogi szabályozásai, illetve a jogtudósi véleményekre való hivatkozás szűk keretek között teret nyerhet. A magyar jogtudomány a német Professorenrechtet példaként állította be, így a közvetett hatás érvényesülése nem meglepő, még ha a joggyakorlat divergál is abban; hogy a pandekta alapokon nyugvó német szabályozás milyen mértékű hatást gyakorol.

„(Utaló magatartás) A bíróság a kárnak egészben vagy részben való megtérítésére kötelezheti azt, akinek szándékos magatartása más jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra indított, amelyből őt önhibáján kívül károsodás érte.”¹¹⁷

Tehát a magyar jogban is megjelennek azon jogdogmatikai kategóriák, amelyek fontosak a német szerződési jogban a jogügyleti tévedés fokán való igényérvényesítés mélyebb megértéséhez.

A magyar szabályozás nem helyezi teljesen objektív alapokra a tévedést, szándékossági követelményt fűz hozzá, amely óhatatlanul is elmozdulást jelent a jogbiztonságot előtérbe helyező *Deklarationstheorie* tanaihoz képest, így a vegyes (*vermischte*) teória érződik a hazai polgári jogi viszonyokban, csakúgy, mint a német BGB-ben. A szerződés megtámadhatósága a szándékos megtévesztésre, illetve a másik fél magatartásából való következtetés szempontjából lényeges a tárgyalt téma tekintetében. Az objektívizálásra azonban a bírói gyakorlat lehetőséget biztosít, hiszen a téves közlés miatti tévedés súlyosan gátolhatja a gazdasági jellegű viszonyokat. A pandektisztika eredménye, hogy ugyan mint a fentebbi példák tekintetében nyilvánvaló, nem győzedelmeskedett sem az akarati-, sem a nyilatkozási elv teljesen. Savigny és Jhering gondolatai felülemelkedtek ezen dichotómián, és az akarati elmélet olyan válfaját képviselték, melyek biztonságos szerződéskötési környezetet tudnak teremteni. Úgy gondolom, hogy a német szabályozás a magyarral összevetve ugyanazokat a célokat helyezi előtérbe, és hasonló tartalmúak. Azonban a pandektista tanokat sokkal jobban inkorporáló német jogszabályok hathatósabban segítik elő az interperszonális viszonyok harmonikus működését, mint a magyar szabályozás ezért a bírói joggyakorlat számára példaként szolgálhatnak.

VII. A BGB szabályozása:

1. A tévedés helye BGB rendszertani felépítésében:

A pandektajogtudósok tevékenységének eredményeként 1900-tól hatályba lépett a BGB, amely egyrészt a pandektisztika lehanyatlását is magával hozta, hiszen történelmi küldetését a polgári törvénykönyv megalkotásával befejezte, nem volt lényegi ráhatása a német jog alakulására. Az *Irrtum* kategóriája hihetetlenül pontosan határoztatik meg a törvénykönyvben, és disztíngvál a tekintetben, hogy *Erklärungsirrtum*, vagy *Inhaltsirrtum* az adott tévedés. Az *Inhaltsirrtum* az

---

¹¹⁷ A Ptk. hatályos (2024.11.19.) normaszövege.

általánosabb és gyakoribb kategória, és ezen belül számos tévedési alakzatot különböztet meg a BGB, amelyek közel azonosak a római jogbéli elődeivel.¹¹⁸

A BGB felépítésére is érdemes kitérni, hiszen ahhoz, hogy megérthessük az *error* mibenlétét, feltétlenül szükséges, hogy elhelyezzük a törvénykönyvben a tárgyalt jogintézményt. A BGB a pandektarendszert követi, amely eltér a kontinentális Európában általában követett megoldástól.¹¹⁹ A pandektarendszer a következőképpen épül fel: *Allgemeiner Teil*, *Schuldrecht*, *Sachenrecht*, *Familienrecht*, *Erbrecht*.¹²⁰ Az *error* logikusan a kötelmi jog területén merül fel (Magyarországon a jogügyleti tévedés csakis a kötelmi jogi részben található meg). A BGB-ben mindazonáltal általánosságra kiterjedő módon a fogalom meghatározását az *Allgemeiner Teil*-ban találjuk meg.¹²¹ A BGB általános része különös jelentőséggel bír, hiszen a fogalmi tisztázás mellett kijelöli azon kereteket, melyek között a polgári jogviszonyok érvényesülhetnek Németországban.

A tévedés kategóriájának a BGB-ben elfoglalt helyének a megértéséhez szükséges tisztázni a jogügylet (*Rechtsgeschäft*)¹²² és az akaratnyilatkozat (*Willenserklärung*) helyzetét a német polgárjogi dogmatikában. A jogügyletnek szükség van akarat kinyilatkoztatására, mely objektív oldalról a materializálódott akaratot (*Erklärungsakt*), szubjektív oldalról pedig a cselekvési akaratot (*Handlungswille*), a nyilatkozási tudatosságot (*Erklärungsbewusstsein*), és az ügyleti akaratot jelenti (*Geschäftswille*).¹²³ Ezen akarati elemek együttes fennállása szükséges, hogy a jogrendszer a kívánt joghatásokat megadja a jognyilatkozatnak. Kiemelendő azonban, hogy a szubjektív tényezők fennállása nem képezi a jognyilatkozat immanens részét, hiszen lehetséges az *Erklärung ohne Wille* helyzete is,¹²⁴ amikor a jognyilatkozat materializálódott formájában

---

¹¹⁸ Ugyanakkor a *Motivirrtum*, illetve az *Eigenschaftsirrtum* főszabály szerint nem nyert elismerést. az indokban való tévedést a törvénykönyv nem tekintette szankcionálásra érdemesnek, ezáltal is a piacgazdaság követelményeinek tett eleget a törvényt. Menyhárt 2012. 48–49. p.

¹¹⁹ Röviden érdemes kitérni a törvénykönyvek rendszerezésére. A pandektarendszer mellett a másik a klasszikus vagy francia rendszer, melynek mintapéldánya a Code Napoléon (személyek joga, dolgok joga, kötelek joga). Takács 2003. 31–34. Hazánk polgári törvénykönyve is ezen felépítésnek egy módosított változatát követi. A pandektarendszert a német nyelvterületeken alkalmazzák elsősorban, valamint azon országokban, amelyek a BGB alapján alkották meg a saját nemzeti polgári törvénykönyvüket (pl. Dél-Korea, Japán).

¹²⁰ Sorrendben: Általános rész, kötelmi jog, dologi jog, családjog, öröklési jog.

¹²¹ A pandektarendszer megalkotásában jelentős szerepe volt Carl von Savigny-nek, akinek a rendszerező szemlélete folytán egy különálló általános rész került a törvénykönyv elején megalkotásra.

¹²² A jogügylet kategóriája magában foglalja a szerződéseket is, a pandektisztika által alkotott fogalom, mely a joghatások kiváltására irányuló akaratnyilatkozatot jelenti. Siklósi 2008. 75–77. p. (ez lehet egyoldalú is, mint pl.: a szerződés, a téma ismertetése szempontjából azonban a kétoldalú jogügyletek, és az akarati tartalom kérdése vizsgálendő).

¹²³ Detlev W. Belling-Szücs 2011. 67. p. A jogügyleti akarat kivételével az utolsó kettő akarati tényező a nyilatkozat megtételére vonatkozó akarati elméleteket inkorporálja magában, míg az ügyleti akarat magára a jogügylet megkötésére való akaratot jelenti. Uo. Lényegében tehát a *Sachverhaltsirrtum* kategória esetében a *Geschäftswille* lesz az, ami a hiányzó elem.

¹²⁴ Neuner 2018. 2–4. p.

érvényes, és képes joghatásokat kiváltani, de hiányzik mögüle a szerződő fél/felek akarata jogügylet iránt. Tehát valójában a BGB alapján egy, megdönthető vélelemmel állunk szemben (latinul: *praesemptio iuris*). A jogalkotó szempontjából lényeges, hogy ha egy jognyilatkozat megtámadását nem kéri a felek, akkor az kiváltsa a kívánt joghatásokat. A *Deklarationstheorie* tehát az alapot képezi a BGB-ben, hiszen ha a felek élnek a megtámadási jogukkal, akkor fossza meg *ex tunc* hatállyal a jog a szerződést az érvényesüléstől.

A tévedés kategóriáját a BGB 119-122 §-ok tárgyalják. Ez az a fogalmi keret, melynek függvényében értelmezendők a *Schuldrecht* passzusai. A tévedés ezen törvénykönyvben a *Rechtsgeschäfte* szakaszban, azon belül is a *Willenserklärung* cím alatt található. Fogalmilag tehát tisztán rendszerezi a tévedést, és azt nem az egyes szerződési alakzatok nevesítésénél teszi, amely átláthatóbbá teszi a törvényt.

2. Az egyes törvényszakaszok elemzése:

A tévedési alakzatok közül érdemes egyenként végig menni mindegyiken. Elsőként fontos kiemelni a 119. §-t, melyet már elemeztem a fogalmi tisztázás a fejezetben.¹²⁵ A törvényszöveg első bekezdését már ismertettem, ebben fejeződik ki a BGB dogmatikája szerinti *unächtig* *Irrtum* kategóriája. Az első szakasz célja, hogy kizárja a *Motivirrtum*okra való hivatkozást, és a pszichológiai megkülönböztetést megtegye a két tévedési alakzat között (nevezetesen nyilatkozási, illetve tartalmi tévedés). Ezen elmélet Zitelmann jogtudós hatását mutatja, ő azonban nem tisztán ezen két fogalom rendszerében gondolkodott, hanem belső, pszichikai alapon¹²⁶ próbálta meg az *unächtig* tévedés két fajtáját elválasztani egymástól. Börner javaslatára a Második Törvényelőkészítő Bizottság már ezen fogalmi dichotómiát alkalmazta,¹²⁷ és a mai BGB is ezen elhatárolási rendszert alkalmazza. A cél továbbá ezen passzussal a *Motivirrtum*ok kizárása volt, hiszen nem lehetett ezen két megtámadhatósági kritérium alapján hivatkozni arra, hogy nem megfelelő a jogügylet megkötésekor a *Geschäftswille*. A nyilatkozási tévedés értelmében ugyanis az minősül releváns tévedésnek, amikor nem kívánta azt a nyilatkozatot tévő személy, amit akart. Erre kézenfekvő példa például az, amikor beszédhibás ember tudja, hogy mire szeretné megkötni a jogügyletet, de tévesen fejezi ki magát.¹²⁸ Lényegében nyilvánvaló, hogy az akarati oldalon itt megvan az egyezőség, csak a címzettnek nem volt képes megfelelő módon a feladó eljuttatni az üzenetét. Így tehát nem is akarathibaként kéne

---

¹²⁵ Lásd: 19–20. oldal.

¹²⁶ BGB HKK 448–449. p.

¹²⁷ Uo.

¹²⁸ Vagy például az elírás is ennek minősül. Detlev W. Belling-Szücs 2011. 73–74. p.

szerepelnie a törvénytűben, azonban dogmatikai okokból, és a jogalkalmazás segítése végett véleményem szerint indokolt a 119.§-ban benne foglaltatni ezen tévedési okot.

Ezen szakasz első fordulata vonatkozik az *Inhaltsirrtum*ra, tehát a dolog tartalmában való tévedésre. Itt a fél már kívánja az adott dolgot, de például olyan kifejezést használ, ami nem az adott dologra irányul. Az általam a római jogi jogeset példajaként szemléltetett aranykarkötő eset is híven szemlélteti ezen tévedési alakzatot. Ugyan tulajdonságbeli tévedés (*Eigenschaftsirrtum*) is lehetne, de a jogalkotó szándéka pont az volt, hogy az indokbeli tévedés bizonyos alakzatait ezen szakasz alapján lehessen megítélni.¹²⁹ Tehát valójában a *Sachverhaltsirrtum* széles körét fedte le, és képes volt megfelelni a társadalmi igényeknek.

A második bekezdés e törvényszakasznak az *Eigenschaftsirrtum*ról szól:

*„(2) Als Irrtum über den Inhalt der Erklärung gilt auch der Irrtum über solche Eigenschaften der Person oder der Sache, die im Verkehr als wesentlich angesehen werden.“*¹³⁰

Teljesen érthető azon elgondolás, amely szélesebb körben próbálta az indokbeli tévedések kategóriáját beemelni. Ugyan az *Inhaltsirrtum* kiterjedt pl.: a dolog identitásában, azaz valójában (pl.: helytelenül nevezi meg a dolgot, de az adott dologra gondol az egyik szerződést kötő fél), ám ez nem terjedt ki a dolog tulajdonságában való tévedésre. A pandektisták nem alkottak ezen fogalmi kétértelműség felderítésével újat, hiszen Ulpianushoz nyúltak vissza ezen kérdésben.¹³¹ Lényegében ő sem volt képes ezen kérdés eldöntésére, és a jogalkalmazás feladata napjainkban is Németországban, hogy eldöntse, melyik bekezdést kell az adott ügyre alkalmazni. A tulajdonságbeli tévedés lehet például egy festmény esetén az, hogy melyik festőtől származik.¹³² A római jogesetek közül a bor ecetté alakulása példa nézetem szerint szemlélteti ezen bekezdés egyik fontos lényegét. Említi a törvény, hogy akkor lehet figyelembe venni ezt a tévedést, ha a forgalom számára lényegesnek minősülnek. A boros példában lényegesnek minősül a tévedés, hiszen így már más dologra is gondol a vevő. Ugyanakkor a forgalmi érdek megkívánja azt, hogy ami természetes módon bekövetkezik (vö. bor ecetté

---

¹²⁹ Valamint a jogalkalmazás is kiterjesztően értelmezte ezen tévedési formát, és a jogalkotó szándéka ellenére szélesebb tartalommal töltötte azt meg. BGB HKK 450–450. p.

¹³⁰ A BGB hatályos normaszövege. „(2) A nyilatkozat tartalmában való tévedésre vonatkozó szabályok irányadóak a szerződő fél vagy a szerződéses tárgy tulajdonságában való tévedésre is, feltéve, ha ezek a forgalom szerint lényegesnek minősülnek.” Menyhárt 2013. 69. p.

¹³¹ BGB HKK 454. p.

¹³² Persze szintisza formájában akkor nyílik lehetőség ezen jogszabályi passzus alkalmazására, amennyiben a festményt árusító fél nem volt rosszhiszemű, ellenkező esetben a BGB 123§-a alkalmazandó (*Anfechtbarkeit wegen Täuschung oder Drohung*).

alakulása), az ne legyen megtámadható, hiszen aláásná a forgalom biztonságát. A pandektisták tehát helyesen gondolták úgy, hogy ezen objektív tényező „posztulálása” lényeges a tekintetben, hogy védve legyen kereskedelmi rend, de a tévedő fél ezen akarata ezen keretek között a legszélesebb körűen kifejezésre jusson.

Ugyan megtámadható a jogügylet a BGB alapján, ha lényeges tévedésről van szó, azonban a német jogrend időkorlátokat állapít meg, mellyel korlátozni tudja a túl sok, és már indokolatlanná vált pereskedéseket. A 121. § megfogalmazásában:

„(Anfechtungsfrist) (1) Die Anfechtung muss in den Fällen der §§ 119, 120 ohne schuldhaftes Zögern (unverzüglich) erfolgen, nachdem der Anfechtungsberechtigte von dem Anfechtungsgrunde Kenntnis erlangt hat. Die einem Abwesenden gegenüber erfolgte Anfechtung gilt als rechtzeitig erfolgt, wenn die Anfechtungserklärung unverzüglich abgesendet worden ist.”¹³³

Tehát a jogbiztonság alapvető követelményeinek eleget téve, a tévedés realizálásának pillanatától lehető leghamarabb kellett megtámadni a téves jogügyletet, amely siker esetén *ex tunc* érvénytelenné lett.

Az adott gazdasági-társadalmi viszonyokhoz idomulva olyan időpontot szabott meg a tévedés realizálása esetén indított megtámadási pereknek, melyek mindkét fél szempontjából méltányosnak mondhatóak. A tíz éves időkorlát megakadályozta azt (az adott szakasz második bekezdése),¹³⁴ hogy az időközben irrelevánssá vált ügyekben pert lehessen indítani, ezáltal hatékonyabban tudott működni a korabeli német igazságszolgáltatás a magánjog terén.

A 122. § értelmezése már komplexebb, és Jhering interesse elméletéhez szorosan kapcsolódik (lévén biztatási kár a lehetséges jogkövetkezmény). A 122. § tehát így szól:

„(1) Ist eine Willenserklärung nach § 118 nichtig oder auf Grund der §§ 119, 120 angefochten, so hat der Erklärende, wenn die Erklärung einem anderen gegenüber abzugeben war, diesem, andernfalls jedem Dritten den Schaden zu ersetzen, den der andere oder der Dritte dadurch erleidet, dass er auf die Gültigkeit der Erklärung vertraut, jedoch nicht über den Betrag des Interesses hinaus, welches der andere oder der Dritte an der Gültigkeit der Erklärung hat. (2) Die

---

¹³³ A BGB hatályos normaszövege. (Megtámadási határidő) (1) A 119. és a 120. §§-ban meghatározott esetekben az akaratnyilatkozatot azon nyomban, haladéktalanul meg kell támadni, mielőtt a megtámadásra jogosult a megtámadási okról tudomást szerzett. A távollevő féllel szemben közölt megtámadás határidőben megtettnek minősül, ha a fél a megtámadó nyilatkozatát haladéktalanul elküldte. Menyhárt 2013. 69. p

¹³⁴ Lásd: 20. oldal

*Schadensersatzpflicht tritt nicht ein, wenn der Beschädigte den Grund der Nichtigkeit oder der Anfechtbarkeit kannte oder infolge von Fahrlässigkeit nicht kannte (kennen musste) ”.*¹³⁵

A jogalkotó a rosszhiszemű magatartást a nyilatkozatot tevő féllel szemben nem tekinti a 122§ alá tartozónak, hiszen ilyenkor kártérítésre sem lenne jogosult az illető, amely a német magánjogot átható *Treu und Glauben*¹³⁶ ellen való lenne, tehát a BGB 123§-a vonatkozna rá, más jogkövetkezményekkel egyetemben. Ezen kártérítés objektív alapra helyezi a nyilatkozatottevő felelősségét, amely kiolvasható a törvény szövegéből; hiszen nem nevesíti azt, hogy milyen fajta tévedések esetén van helye kártérítésnek. Lényegében a *Vertrauensschaden* a kártérítés, amely negatív interesse, tehát az elmaradt hasznok nem számítanak bele ezen jogszabály alkalmazásánál. Csupán az számít, hogy a másik fél jóhiszeműen (*gutgläubig*) volt, és bízott a szerződés megkötésében. A *culpa in contrahendo* alkalmazásában is szerepe van a biztatási kár ezen alkalmazásának. Thomasius tévedés tana fontos előzményként szolgál, hiszen kijelentette: *error nocet erranti*,¹³⁷ ami a kártérítés ezen esetében igaz, hiszen a tévedő fél jogszabály által kötelmi kötelezett a másik féllel szemben. A pandektisták szeme előtt a Martini és Zeiller nevével fémjelzett ABGB 876§-a lebegett, amely ekképp rendelkezett:

*„wonah ein Irrtum nur beachtlich sein soll, wenn er vom Irrenden veranlaßt war oder ihm -offenbar aus den Umständen auffallen mußte.”*¹³⁸

---

¹³⁵ BGB hatályos normaszövege. „(A fél kártérítési kötelezettsége) (1) Amennyiben egy akaratnyilatkozat a 118. § rendelkezése szerint semmis vagy a 119. és 120. §§-ban meg határozott megtámadási okok miatt érvénytelen, az akaratnyilatkozatot tevő fél a másik fél felé, ill. minden egyéb más harmadik személy felé kártérítéssel tartozik azon kár vonatkozásában, amelyet a másik fél vagy a harmadik sze mély az által szenved, hogy bízik a nyilatkozat érvényességében, legfeljebb azonban addig a mértékig, amelyhez a másik fél vagy harmadik személy a nyilatkozat érvényessége alapján jutott volna. (2) Kártérítési felelősség nem terheli a felet, ha a károsult a semmisség vagy megtámadhatóság okát ismerte vagy azt neki felróható okból nem ismerte (ismerhette volna).” Menyhárt Ádám fordítása (Menyhárt 2013. 70. p.).

¹³⁶ Ranieri 2009. Magyarul a jóhiszeműség és tisztesség követelményét jelenti, amely a Ptk. 1:3§-ban jut kifejeződésre, és hazánk magánjogát is (különösen a kötelmi jogra tekintettel) áthatja.

¹³⁷ A tévedés a tévedő felet érinti. In: BGB HKK 474. p.

¹³⁸ In: BGB HKK 475. p. Tehát akkor jelentős a hiba, ha a tévedő a hibát maga követte el, és a körülmények miatt nyilvánvaló volt számára.

VIII. Összegezés:

Jelen munkámban igyekeztem a tévedés dogmatikáját rendszerbe helyezni, és rámutatni arra; hogy a német jogtudomány miképpen volt képes a római jogból átvett fogalmak segítségével egy átfogó, és logikus tévedési rendszert kidolgozni. Ennek az ismertetéséhez szükségesnek láttam a jogtörténeti kitérő beillesztését, hiszem a XIX. század szellemi élete, jogászai felfogása mind befolyásolták a pandektistákat az *Irrtum* rendszerének kialakításakor. Véleményem szerint ez ugyanannyira fontos, minthogy megismerkedjünk a római jogi fogalmakkal, és a tévedésnek az antik korban kialakult jelentésváltozataival.

Mint a dolgozatomból kitűnik, rendkívül bonyolult, és elvont jogi viták, distinkcióképzések közötti viták és jogelméleti fejtegetések vezettek el odáig, hogy a német magánjogban kialakuljon egy koherens tévedési rendszer. A jogtörténet feladata ugyanis szerintem az, hogy képes legyen hermeneutika módszerével az adott korszak problémáit az adott korszak szintjén kezelni és értékelni, de ezzel együtt irányt is mutatni a jövő számára. A jogfejlődési tendenciák, és a társadalmi változásokra rugalmasan követő jogrendszerek fennállásának¹³⁹ ismerete rendkívül fontos, hiszen így tisztábban lehet látni a mai jogi szabályozást egy jogintézmény tekintetében, és észre lehet venni azok esetleges hibáit, vagy elismerni azok haladó jellegét.

A tévedés tanának német jogi ismerete hazánk számára kiemelkedően fontos, hiszen a német magánjoggal összeköt minket a közös római jogi gyökerünk, és kontinentális jogrendszerünk. A magyar jogtudomány számára tehát véleményem szerint különösen fontos, hogy behatóan ismerje a német magánjogot; hiszen tágabb kontextusba helyezi a magyar jogszabályokat, és új irányokat nyithat a tévedés tanának hazai szabályozásában.

---

¹³⁹ Pl.: ilyen a római jog, de a német magánjog is nézetem szerint, hiszen nem vált doktrinnerré, és képes volt a kor viszonyaihoz képest revidálni önmagát (ennek jeles alakja Jhering az *Interessenjurisprudenz* propagálása által).

Forrás- és Irodalomjegyzék:

Jogforrások:

- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- Bürgerliches Gesetzbuch. Online változat, 2024.11.20-án hatályos állapot. <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> (Letöltés: 2024.12.07.)
- Digesták (IUSTINIANI DIGESTA). Online változat. <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/digest.htm> (Letöltés: 2024.12.07)

Magyar nyelvű irodalom:

- Bán Dániel: Culpa in Contrahendo, Felelősség lehetetlen szolgáltatás elvállalásáért. Doktori értekezés. 2013. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/ban-daniel/ban-daniel-muhelyvita-tezisek.pdf> (Letöltés: 2024.12.04.)
- Benedek Ferenc–Pókecz Kovács Attila: Római magánjog. Ludovika Kiadó, Bp. 2024.
- Besenyő András: A jogügyletek érvényessége és hatályossága. JURA 2001/2.
- Bozóky Alajos: A római magánjog tankönyve II. Franklin Társulat, Bp. 1874.
- Csehi Zoltán: A jheringi küzdelem a jogért eszmeisége napjaink magánjogában. In: Frivaldszky János–Pokol Béla (szerk.): Rudolf von Jhering és jogelméletének hatása. PPKE JÁK, Bp. 2011.
- Detlev W. Belling-Szücs Tünde: A német BGB általános része. In: FORUM, Acta Iuridica et Politica. ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS, Szeged, 2011.
- Földi András–Hamza Gábor: A római jog története és intézményei. Novissima Kiadó, Bp. 2024.
- Jakab András–Menyhárd Attila: A magyar jogtudomány helyzete és kilátásai. In: Jakab András–Menyhárd Attila (szerk.): A jog tudománya: Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal. HVG-ORAC, Bp. 2015.
- Jakab Éva: Borvétel és kockázat. Akadémiai Kiadó, Bp. 2015.
- Menyhárt Ádám: A tévedés a szerződések körében. Doktori értekezés. UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit kft., Győr, 2013.
- Menyhárt Ádám: A tévedés fogalma és kategóriái a német polgári jogban a BGB és a bírói gyakorlat alapján. Jog–Állam–Politika. 2012/4. <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2012/2/menyh%C3%A1rt.pdf> (Letöltés: 2024.11.25.)

- Menyhárt Ádám: A tévedés lényegességéről. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt. 2015.
<https://dfk-online.sze.hu/images/egyedi/lenkovics%20k%C3%B6tet/menyh%C3%A1rt.pdf>
(Letöltés: 2024. 11. 30.)
- Pólay Elemér: A pandektisztika hatása a magyar magánjog tudományára. Acta Jur. et Pol. Szeged, 1976.
- Pribula lászló: A biztatási kár, mint meghaladott jogintézmény? Jogtudományi Közlöny, 2014/4.
- Rácz Lajos (Szerk.): A német-osztrák jogterület klasszikus magánjogi kodifikációi: tanulmányok az OPTK és a BGB évfordulói alkalmából. Budapest, Martin Opitz Kiadó, 2011.
- Siklósi Iván: Adalékok a jogügylet, valamint a szerződés fogalmához és történetéhez. Állam- és Jogtudomány, 2008/1.
- Siklósi Iván: Római Magánjog II. ELTE Eötvös Kiadó Kft. Bp. 2020.
- Stein Peter: A római jog Európa történetében. Osiris Kiadó, Bp. 2005.
- Stipta István: A jogtörténet-tudomány kialakulása és helyzete Magyarországon. In: Jakab András–Menyhárd Attila (szerk.): A jog tudománya: Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal. Budapest, HVG-ORAC. 2015.
- Szabó Béla: A német jogtörténet kutatás és oktatás. Jogtörténeti Szemle, Különszám, 2005.
- Takács Tibor: A Code civil történeti és doktrinális értelmezése. Jogtörténeti Szemle, 2003/3.
- Takács Tibor: A francia magánjog fejlődésének története. PhD értekezés. 2005.
http://193.6.1.94:9080/JaDoX_Portlets/documents/document_5735_section_1132.pdf
(Letöltés: 2024.11.08.)
- Tóth J. Zoltán: Állam és Jogelmélet. Patrocinium Kiadó, Bp. 2021.
- Vécsey Tamás: Aemilius Papinianus pályája és művei. MTA, Bp. 1898.
- Weiss Emília: A szerződés érvénytelenségének kérdései a római jogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1969.
- Zlinszky Imre: A magyar magánjog mai érvényében különös tekintettel a gyakorlat igényeire. 3. kiad. Bp. 1888.

Idegen nyelvű irodalom:

- Gordley, James: The jurists. A critical history. Oxford University Press, 2013.
- Historisch-Kritischer Kommentar zum BGB. Band I. Allgemeiner Teil §§ 1–240. Mohr-Siebeck Verlag, Tübingen, 2003.
- Lillafer, L. Franz: Franz von Zeiller und der Kantianismus in der Rechtswissenschaft. Violetta L. Waibel (ed.), Umwege. Annäherungen an Immanuel Kant in Wien, Österreich und Osteuropa, Vandenhoeck & Ruprecht. Göttingen-Vienna 2015.
- Lotmar, Philipp: Das Römische recht vom Error. Frankfurt am Main, 2019.
- Mecke, Christoph Eric: Begriff des Rechts und Methode der Rechtswissenschaft bei Rudolf von Jhering. V und R Verlag, 2018.
- Moriya, Keniichi: Pandektenwissenschaft und ihre historischen Hintergründe. In: Zeitschrift der Savigny Institut für Rechtsgeschichte. Böhlau Verlag, Köln-Wien-Weimar. 2019.
- Neurer, Jörg: Natürlicher und freier Wille. <https://opus.bibliothek.uni-augsburg.de/opus4/frontdoor/deliver/index/docId/65505/file/65505.pdf> (Letöltés: 2024. 11. 19.)
- Pólay Elemér: Ursprung, Entwicklung und Untergang der Pandestik. ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE, Szeged, 1981.
- Ranieri, Filippi: Treu und Galuben. 2009. https://hwb-eup2009.mpipriv.de/index.php/Treu_und_Glauben (Letöltés: 2024.11.26)
- Reutter, Wolfgang Paul: (Objektiv Wirkliches) in Friedrich Savignys Rechtsdenken, Rechtsquellen-, und Methodenlehre. Vittorio Klostermann Verlag, Frankfurt am Main, 2011.
- Savigny, Friedrich Carl von: System des heutigen Römischen Rechts. Bd. 3. Berlin, 1840.
- Schermaier, Martin Josef: Die Bestimmung des wesentlichen Irrtums von den Glossatoren bis zum BGB. Böhlau Verlag, 2000.
- Titiraga, Remus: The ‘Jurisprudence of Interests’ (Interessenjurisprudenz) from Germany: History, Accomplishments, Evaluation In: International Journal of Law, Language and Discourse, Volume 3.1, June 2013.
- Wolf, Georg Josef: Forschungen zum Römischen Recht. Böhlau Verlag, 1960.

- Würtemberger, Thomas: Das Naturrecht, und die Philosophie der Gegenwart. Juristenzeitung, 10. Jahrg., Nr. 1 (10 Januar 1955).
- Zimmermann, Reinhard: The Law of Obligations. Juta and Co, Ltd. Cape Town, 1996.